

alg 12/7788

Gemeente Rhenen
T.a.v. dhr. N. van Dixhoorn
Postbus 201
3910 AE Rhenen

Gemeente Rhenen	Nr. 2-129207
Werkproces	1007
13 DEC 2012	
Team	Raad B

Leiden 11 december 2012
Kenmerk U-2012-378
Onderwerp Eindrapport archeologisch onderzoek Achterberg -West

Archeologisch Onderzoek Leiden bv

Geachte heer Van Dixhoorn,

Met veel genoegen bieden wij u het eindrapport aan van het archeologisch onderzoek dat wij hebben uitgevoerd in uw gemeente op locatie Achterberg-West. Met de aanbidding van dit rapport is het archeologisch onderzoek definitief afgerond. Alle documentatie wordt naar het provinciaal depot gebracht. Hiermee is uw zorgplicht vervuld ten aanzien van het archeologisch onderzoek voor betreffend plangebied.

Wij zenden u drie gedrukte exemplaren en een digitaal exemplaar. Archol zal zorg dragen voor de verspreiding van dit rapport naar de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Koninklijke Bibliotheek, Provincie en overige belanghebbenden.

De slotfactuur zal u sepeeraat toegezonden worden.

Wij danken u voor deze opdracht en hopen dat deze naar tevredenheid is uitgevoerd.

Met vriendelijke groet,

Tiziano Goossens
Projectleider

ARCHOL, Archeologisch Onderzoek Leiden BV
Reuvenplaats 4 2311 BE Leiden
Postbus 9515, 2300 RA Leiden
t. 071 527 3313

info@archol.nl / www.archol.nl
BTW: NL 809778282B04
K.V.K: 28071689

alg 12/7788

IJzertijdbewoning langs de stuwwal

Een Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven te Achterberg-West, gemeente Rhenen

S. Knippenberg

Archol

181

IJzertijdbewoning langs de stuwwal

Een Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven

te Achterberg-West, gemeente Rhenen

S. Knippenberg

Colofon

Archol Rapport 181

IJzertijdbewoning langs de stuwwal.

Een Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven te Achterberg-West, gemeente Rhenen

Opdrachtgever:	gemeente Rhenen
Contactpersoon opdrachtgever:	N. van Dixhoorn
Projectleiding/autorisatie:	drs. T.A. Goossens
Uitvoering veldwerk:	dr. S. Knippenberg (veldwerkleider) A. Louwen MA (veldarcheoloog) drs. M. Pruijsen (veldarcheoloog) A. Manders (metaaldetectie)
Auteur(s):	dr. S. Knippenberg
Met bijdragen van:	A. Louwen MA E.E. van Hees MA (Faculteit der Archeologie, Universiteit Leiden)
Tekstredactie	dr. S. Knippenberg en drs. T.A. Goossens
Beeldmateriaal:	ing S. Shek en A.J. Allen
Fotografie:	drs. M. Hemminga
Druk:	Haveka, Alblasterdam
Opmaak:	A.J. Allen

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2012

Postbus 9515

2300 RA Leiden

info@archol.nl

Tel. 071 527 33 13

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
	1.1 Aanleiding en doelstelling	5
	1.2 Onderzoeksgebied en eerder uitgevoerd onderzoek	5
	1.3 Onderzoeksopzet en organisatie	7
2	Doel- en vraagstellingen	9
	2.1 Doelstelling	9
	2.3 Vraagstellingen	9
3	Methodiek en strategie veldwerk	11
4	Landschappelijk en archeologisch kader	13
	4.1 Landschap	13
	4.2 Archeologische en historische context	16
	4.3 Landschappelijke en archeologische resultaten vooronderzoek	18
5	Resultaten	19
	5.1 Landschappelijke situatie	19
	5.1.1 Algemene bodemkenmerken	19
	5.1.2 Stratigrafie	20
	5.1.3 Conclusie	22
	5.2 Sporen en structuren	23
	5.3 Specialistische onderzoeken	32
	5.3.1 Aardewerk	32
	5.3.2 Steen	34
	5.3.3 Overige vondsten	36
	5.3.4 Archeobotanische resten	36
	5.3.5 Korte beschouwing	37
6	Synthese	39
	6.1 Conclusie	39
	6.2 Waardering	39
	6.3 Beantwoording onderzoeksvragen	41
	Literatuur	45
	Figuren	48
	Tabellen	48
	Bijlage 1 Sporenlijst	49
	Bijlage 2 Vondstenlijst	55

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

Archol BV heeft in opdracht van de gemeente Rhenen een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) uitgevoerd op twee locaties langs de Bovenweg van plangebied Achterberg-West II (fig. 1.1). Aanleiding voor het onderzoek is de geplande aanleg van een woonzorgcomplex in de oostelijke locatie 1 en de geplande ontwikkeling van de tweede locatie door een particulier.

Doel van het uitgevoerde onderzoek is inzicht te krijgen in de aanwezigheid van eventuele archeologische resten binnen het plangebied en hun positie in het toenmalig landschap met het oog op een waardestelling en een advies over het vervolgtraject van het archeologisch onderzoek in het plangebied.

1.2 Onderzoeksgebied en eerder uitgevoerd onderzoek

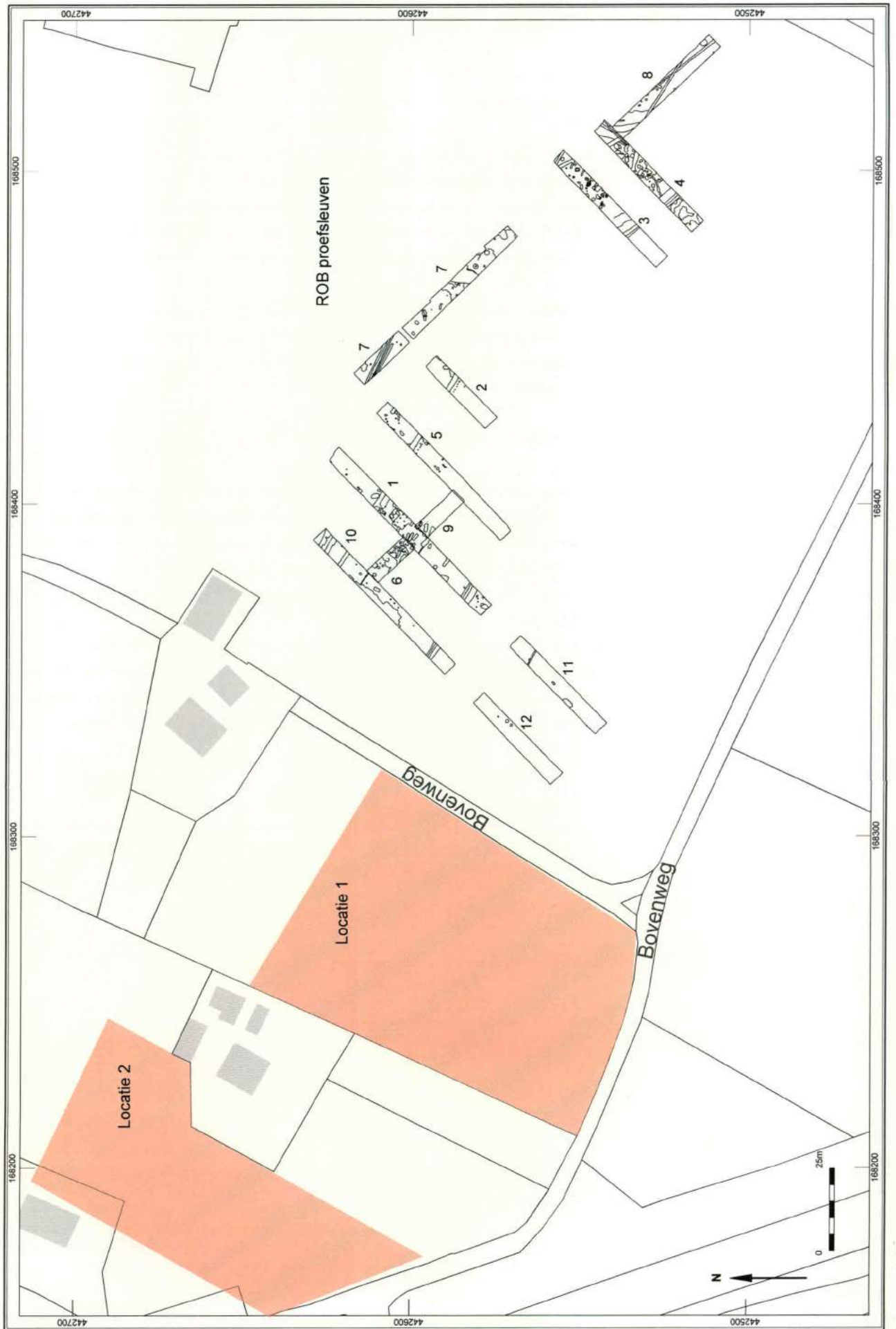
Het plangebied bestaat uit twee percelen met een respectievelijke omvang van 0,75 ha (oostelijke locatie 1) en 0,28 ha (westelijke locatie 2) (fig. 1.2). Beide liggen aan de noordzijde van de Bovenweg, ten oosten van de spoorlijn en de N233. Tijdens het veldonderzoek was locatie 1 als akkerland en locatie 2 als grasland in gebruik. De percelen grenzen niet aan elkaar; ze zijn gescheiden door een ca. 50 m breed perceel met boerenerf.

Beide percelen liggen binnen een gebied met archeologische waarden: direct ten oosten is gedurende de jaren '50 van de vorige eeuw een vroegmiddeleeuws grafveld met aangrenzende nederzettingssporen aangetroffen.¹ In 1995 heeft RAAP op beide percelen en omliggende terreinen een IVO door middel van karterende boringen

Figuur 1.1
Ligging van het plangebied.

¹ Waarnemingsnummer 43 434.

Figuur 1.2
Lijnplan van locatie 1 en 2 (vitaal) met aan de oostzijde de proefsleuven uit het ROB-onderzoek

uitgevoerd.² Dit onderzoek toonde de aanwezigheid van een intacte, middeleeuwse enkeerdlaag ('esdek') die mogelijk oudere resten afdekt. Tevens zijn op beide locaties archeologische indicatoren in de boringen aangetroffen.

Kot na het booronderzoek is het vroegmiddeleeuws grafveld - voorafgaande aan de bouw van een woonwijk - onderzocht door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), destijds de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Het onderzoek bestond uit een IVO-p.³ De exacte ligging van het grafveld ten opzichte van het onderhavige plangebied was onbekend. Gezien de verwachte nabijheid van het grafveld zijn de veldtekeningen van het ROB-onderzoek gedigitaliseerd voorafgaande aan het veldwerk aan de Bovenweg (zie fig. 1.2).

1.3 Onderzoeksopzet en organisatie

Sinds 1 september 2007 is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMz) van kracht. Deze verplicht het laten uitvoeren van archeologisch onderzoek bij verstoring van de bodem. Iedere verstoorder kan door de overheid worden verplicht een rapport te overleggen waaruit de archeologische waarde van het plangebied blijkt. Voor een dergelijk rapport is een archeologisch vooronderzoek vereist met tot doel het vaststellen van eventuele waardevolle vindplaatsen binnen het plangebied. Op basis van het vooronderzoek wordt door de betrokken overheid een besluit genomen (het 'selectiebesluit') hoe met de eventueel aanwezige vindplaatsen dient te worden omgegaan.

Als geen archeologische waarden aangetroffen of te verwachten zijn, kan het besluit inhouden dat het archeologisch onderzoek is afgerond. Als echter blijkt dat in het plangebied behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aanwezig zijn die bedreigd worden door de planontwikkeling, dan kan de initiatiefnemer verplicht worden tot een aanpassing van de plannen (de vindplaats blijft in de grond behouden), of tot een archeologische opgraving.

Het gepresenteerde onderzoek betreft een IVO door middel van proefsleuven. Doel is de aanvulling en toetsing van de gespecificeerde archeologische verwachting uit de voornoemde vooronderzoeken van RAAP en de ROB.

Het veldwerk in plangebied Achtberg-West II vond plaats van 16 tot en met 18 april 2012 (tabel 1). Het veldteam bestond uit een veldwerkleider en twee veldarcheologen van Archol, een metaaldetectorspecialist en tenslotte een graafmachinist van de firma Dekkers Maasbommel. Het onderzoek is uitgevoerd conform het Programma van Eisen (PvE)⁴ en de richtlijnen in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).

² Visscher 1995.

³ Ter Brugge 1996/1997.

⁴ Hoogendoorn 2012.

Soort onderzoek:	Inventariserend Veld
Projectnaam:	Onderzoek-Proefsleuven
Archolprojectcode:	Achterberg West II
Uitvoerder:	RHA 1351 Archeologisch Onderzoek Leiden bv
Periode van uitvoering veldwerk:	16 – 18 april 2012
Periode van uitvoering uitwerking:	April – Augustus 2012
Provincie:	Utrecht
Gemeente:	Rhenen
Plaats:	Achterberg
Toponiem:	Achterberg-West II
Kaartbladnummer:	39 ^E
Coördinaten gebied:	Locatie 1: 168255; 442648 168322; 442611 168267; 442533 168210; 442551 Locatie 2: 168203; 442704 168235; 442689 168158; 442623 168172; 442590
Opdrachtgever :	Gemeente Rhenen, contactpersoon dhr. N. van Dixhoorn
Bevoegd gezag:	Gemeente Rhenen, Contactpersoon dhr. J. van Maanen
Adviseur van het Bevoegd gezag:	Milieudienst Zuidoost-Utrecht/ Omgevingsdienst Regio Utrecht, Contactpersonen mevr. F. Hogenboom MPhil, MA en dhr. drs. P.C. de Boer
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer	51395
Beheer en plaats van documentatie en vondsten:	Provinciaal Depot Bodemvondsten Utrecht
Geomorfologie:	Overgang glooiing van de hel- lingsafzettingen (+/- dekzand) naar gordeldekzandwelingen.
Bodem:	Bruine enkeerdgronden

Tabel 1.1

Administratieve gegevens.

2 Doel- en vraagstellingen

2.1 Doelstelling

Doel van het IVO-proefsleuven is inzicht te krijgen in de aanwezigheid van eventuele archeologische resten binnen het plangebied en hun positie binnen het toenmalige landschap. Er dient inzicht te worden verkregen in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de aanwezige archeologische resten op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) om tot een waardstelling te kunnen komen. Het IVO moet duidelijk maken of en waar verder onderzoek in het gebied noodzakelijk is.

2.3 Vraagstellingen

Centrale vragen bij dit IVO-P zijn: is er sprake van de verwachte bewoningssporen uit de ijzertijd, vroege en/of late middeleeuwen? Hoe zijn deze te karakteriseren en zijn deze te relateren zijn aan het nabijgelegen, vroegmiddeleeuwse grafveld met de vroeg- en laatmiddeleeuwse nederzetting aan de oostzijde van het plangebied?⁵

Verder zijn in het PvE de volgende reeks algemene onderzoeksvragen geformuleerd:⁶

- *Hoe ziet de bodemopbouw eruit?*
- *Zijn er binnen het plangebied archeologische resten aanwezig? Zo ja, waaruit bestaan deze?*
- *Wat is de aard, omvang, gaafheid en conservering van de archeologische sporen en vondstconcentraties en welke waardering kan op basis hiervan worden opgesteld?*
- *Wat is de ruimtelijke verspreiding van deze sporen en vondsten en hun diepteligging?*
- *Is er sprake van menselijke botresten?*
- *Wat is de conserveringsgraad van sporen en verschillende materiaalcategorieën, inclusief eventueel aanwezig archeobotanisch en zoologisch materiaal?*
- *Wat is de horizontale en verticale begrenzing van de vindplaats?*
- *Bestaan er aanwijzingen voor een chronologische fasering binnen de onderscheiden complexen of complextypen?*
- *Zijn er aanwijzingen voor stratigrafisch gescheiden niveaus?*
- *Zijn er aanwijzingen voor het verloop van wegen/paden over het terrein?*
- *Wat is de relatie van de aangetroffen vindplaats met het landschap?*

Voor zover mogelijk dient het onderzoek volgens het PvE tevens antwoord te geven op enkele meer specifieke vragen:

- *Is er sprake van één of meerdere vindplaatsen/complextypen?*
- *Wat is de omvang per vindplaats en strekt deze zich ook buiten het plangebied uit?*
- *Wat kan worden gezegd over de gebruikperiode van de vindplaats(en)?*
- *Wat kan worden gezegd over de activiteiten die ten tijde van het in gebruik zijn van de locatie(s) in het gebied zijn uitgevoerd?*
- *Wat kan worden gezegd over de datering van het (indien aangetroffen) vuursteen naar typologische kenmerken van het vuursteenmateriaal?*
- *Wat kan worden opgemerkt over de gebruikte vuursteentechnologie en de herkomst van het gebruikte vuursteen?*
- *Zijn er aanwijzingen voor een afbakening rond het grafveld?*
- *Wat is de begrenzing van de verkaveling en waaruit bestaat deze?*

⁵ Zie het Programma van Eisen (PvE), Hogenboom 2012.

⁶ Hogenboom 2012.

10 RHENEN-ACHTERBERG

- *Welke informatie geven dateringen over de relatie tussen de ligging van verkavelingen uit de latere perioden en eventuele eerdere verkavelingspatronen?*

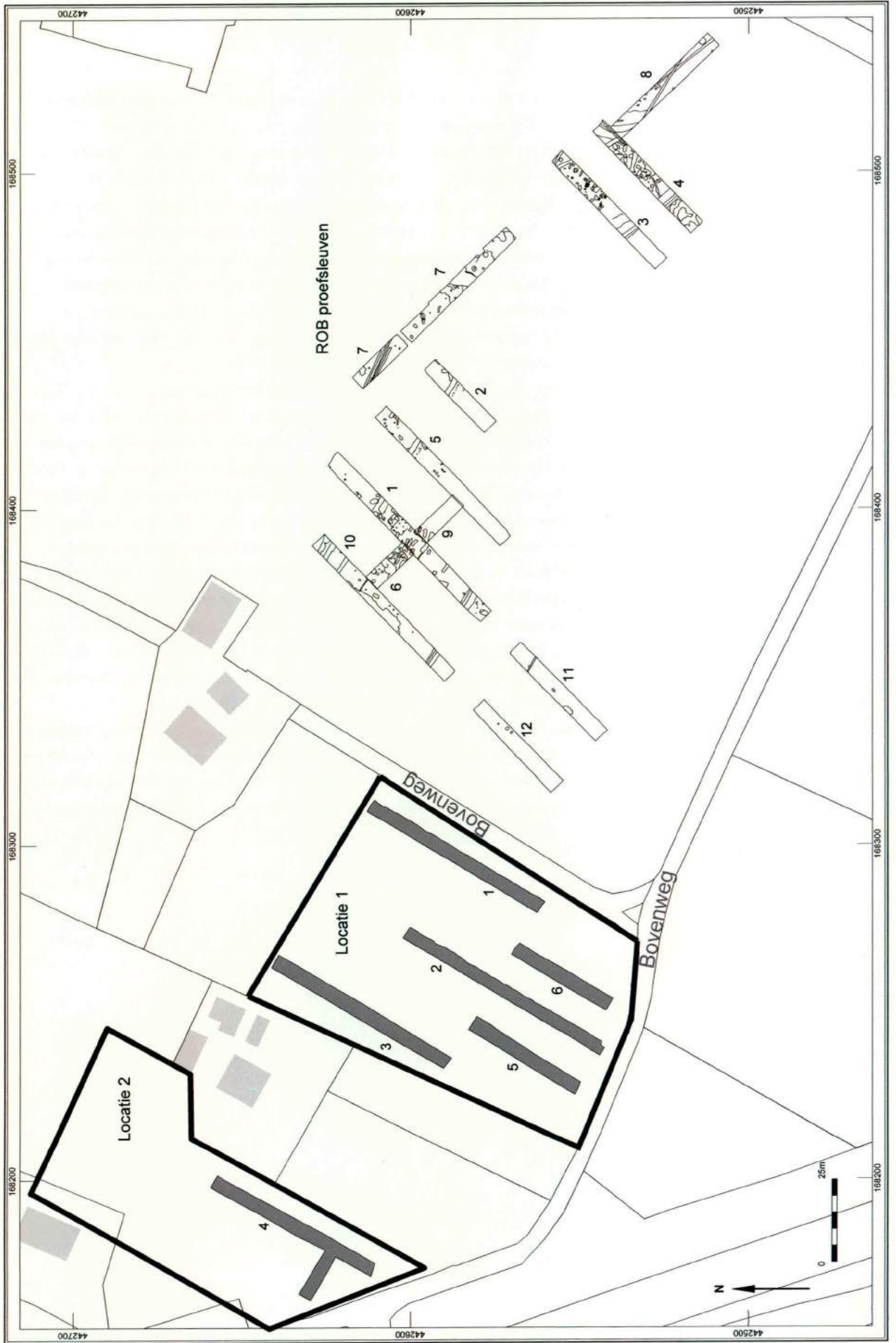
3 Methodiek en strategie veldwerk

Conform het PvE zijn in eerste instantie op beide locaties in totaal vier proefsleuven aangelegd. De ligging van de drie proefsleuven (nr.1-3) op locatie 1 is enigszins aangepast ten opzichte van het PvE. Verder bleek het op locatie 2 in de praktijk niet mogelijk om de proefsleuf zo ver door te trekken als in het PvE staat aangegeven (fig. 3.1). Aangezien op beide locaties het aantal archeologische resten in de vorm van grondsporen aanzienlijk genoemd kan worden, is in onderling overleg met de opdrachtgever en het bevoegd gezag besloten om: (a) op locatie 1 twee extra sleuven (nr. 5 en 6) te graven om beter inzicht te krijgen in de omvang van de vindplaats en (b) op locatie 2 gebruik te maken van de optionele uitbreiding door een korte dwarsleuf te graven op proefsleuf 4. In totaal is 1320 m² aan proefsleuven onderzocht, overeenkomend met een dekkingsgraad van 13%.⁷

Alle sleuven zijn noordoost-zuidwest georiënteerd en hebben breedte van 4 m. Tijdens het aanleggen van de sleuven is gewerkt met een mobiele kraan met gladde bak. Deze heeft de bovengrond laagsgewijs (5cm) afgegraven, waarbij steeds met behulp van een metaaldetector is gecontroleerd op de aanwezigheid van metaalvondsten. Deze zijn niet in de afdekkende bodemlagen waargenomen. Andere vondsten zijn wel in geringe aantallen aangetroffen en per bodemlaag in vakken van 4 x 5m verzameld. De proefsleuven zijn steeds verdiept tot op het niveau dat het sporenvak goed zichtbaar werd: op de overgang van de B- naar de licht gekleurde C-horizont in de grindige periglaciaire afzettingen. Het sporenvak is gefotografeerd in vakken van 4x4 m en vervolgens ingetekend. Sleuven 1 en 2 zijn analoog in het veld getekend (schaal 1:50), alle andere sleuven zijn meteen digitaal getekend in RD met behulp van de Robotic Total Station. Binnen elke sleuf is op ca. iedere 15 à 20 m een profielkolom gefotografeerd en getekend (schaal 1:20).

Aangezien het een IVO betrof, is slechts een beperkt aantal grondsporen gecoupeerd, gefotografeerd en getekend (schaal 1:10) (zie bijlage 1, sporenljst). De aangetroffen vondsten zijn per spoor en per vulling verzameld (zie bijlage 2, vondstenlijst). Tenslotte is uit een tweetal sporen een grondmonster genomen voor onderzoek op aanwezige botanische macroresten.

⁷ Binnen de eerste locatie is 1040 m² onderzocht, binnen de tweede locatie 280 m².

Figuur 3.1
Ligging van de proefsleuven op locaties 1 en 2 van het plangebied met aan de oostzijde de ROB-proefsleuven.

4 Landschappelijk en archeologisch kader

4.1 Landschap⁸

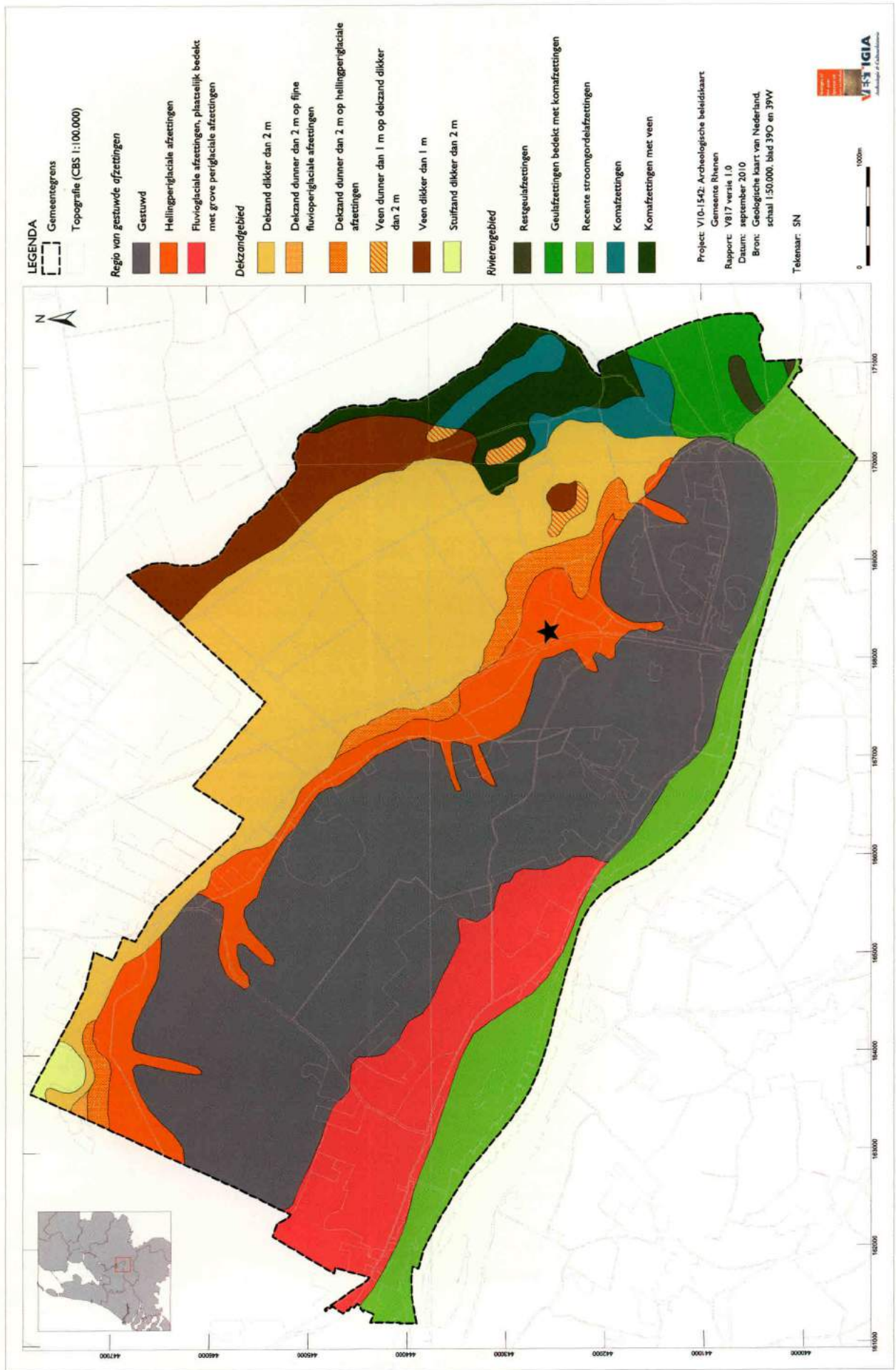
De gemeente Rhenen is gelegen aan de noordoever van de Nederrijn, op de zuidoostpunt van de Utrechtse Heuvelrug. In landschappelijk opzicht behoort Rhenen tot het Midden-Nederlandse zandgebied. In het uiterste oosten ligt de Grebbeberg; aan de voet daarvan begint de Gelderse Vallei. Het gemeentelijk grondgebied ligt op een kruispunt van drie uiteenlopende natuurlijke landschappen, wat ook tot uitdrukking komt in de diversiteit van het historisch gegroeide cultuurlandschap. Het betreft het centraal gelegen stuwwallandschap van de Utrechtse Heuvelrug, het dekzand- en veenlandschap van de Utrechts-Gelderse Vallei en het rivierlandschap van de Rijn. In geo(morfo)logisch opzicht maakt het plangebied deel uit van het stuwwallandschap van de Utrechtse Heuvelrug. Het landschap is grotendeels gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (370.000-130.000 jaar geleden). In die periode bereikte het Scandinavische landijs Midden-Nederland en werden de onderliggende sedimenten opgeduwd tot stuwwallen met een hoogte vanaf enkele tientallen meters tot ca. 200 meter. Het plaatsje Achterberg zelf ligt op de noordelijke flank van een dergelijke stuwwal (fig. 4.1).

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien bereikte het landijs Nederland niet, maar heerste hier wel een droog en koud, zogenaamd periglaciaal klimaat. Onder deze condities werd onder invloed van de wind een glooiende deken van zand tegen de stuwwallen neergelegd, het zogenaamde dekzand.

Gedurende het huidige geologische tijdvak, het Holoceen (ca. 10.000 jaar geleden tot nu) vond opwarming van het klimaat plaats. Rivieren voerden (smelt)water af en kregen een meanderend karakter, waarbij de onderliggende oude rivierlakte werd ingesneden. Op de zandige terrassen werd hierbij een laag kleiige sedimenten afgezet (bekend als de laag van Wijchen). Onder invloed van de (snelle) zeespiegelstijging steeg ook het grondwater en kon op verschillende plaatsen - op de laag van Wijchen - vervolgens veenvorming plaatsvinden. Tenslotte zijn onder invloed van de mens in de late middeleeuwen en daarna zogenaamde stuifzanden gevormd, hoofdzakelijk als gevolg van verstoring van de bestaande natuurlijke vegetatie in de voormalige dekzandgebieden.

Het plangebied is gelegen op de noordelijke flank van de Utrechtse Heuvelrug en maakt deel uit van een zone van zogenaamde hellingperiglaciaal afzettingen. Deze afzettingen komen voor in sneeuwsmeltwaterdalen, die gevormd zijn vanaf de toppen van de stuwwallen naar het glaciaal bekken toe. Direct ten noorden van het plangebied treft men dekzandafzettingen aan. Op de geomorfologische kaart maakt het plangebied deel uit van een glooiing van hellingafspoelingen, mogelijk plaatselijk bedekt met dekzand (fig. 4.2). In bodemkundig opzicht treft men in het plangebied bruine enkeerdgronden aan (fig. 4.3). Deze gronden danken hun naam aan de langgerekte keten oude bouwlanden die in deze streek ook wel 'engen' of 'essen' worden genoemd. Het gaat hierbij om open akkercomplexen die hun oorsprong in de middeleeuwen hebben en die vele eeuwen lang in een kleinschalig verkavelingspatroon zijn ontgonnen. De cultuurdeken zijn ontstaan als gevolg van ophoging met plaggenmest, ter verbetering van de bodemvruchtbaarheid. Als gevolg van de conserverende werking van deze ophogingen is de oorspronkelijke bodem daaronder vaak (redelijk) intact en zijn archeologische sporen goed geconserveerd.

⁸ Deze paragraaf is ontleend uit Hogenboom 2012, 6 en Brugman *et al.* 2011.

Figuur 4.1
Ligging van het plangebied op de geologische kaart. (kaart uit Brugman et al. 2011, kaartbijlage 1).

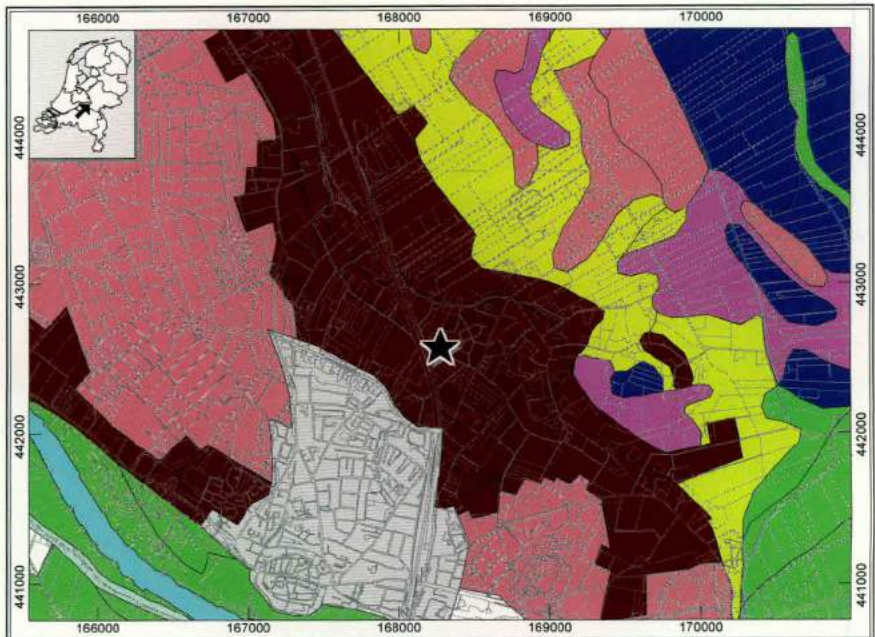
Figuur 4.2
Ligging van het plangebied op de geomorfologische kaart.

Legenda

Bebouwing	Vlakten
Matig diepe dalen	Welvingen
Ondiepe dalen	Laagte, Groeve
Waaiervormige glooiingen	plateau
Niet waaiervormige glooiingen	Water
Hoge heuvels en ruggen	Overige (dijken etc)
Lage ruggen en heuvels	

Figuur 4.3
Ligging van het plangebied op de bodemkaart.

Legenda

Bebouwing	Rivierklei (gronden)
Dikke eerdgronden	Veengrond
Zandgrond	Water
Moerige gronden	Dijk
Podzolgronden	Groeve, Afgraving

4.2 Archeologische en historische context

De regio rond de gemeente Rhenen is rijk aan archeologische vindplaatsen (fig. 4.4).⁹ Het gebied tussen stuwwal en welvingen vormde door de tijd heen een veelvuldig bezochte en bewoonde landschappelijke eenheid. De oudste vondsten gaan vermoedelijk terug tot het midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 geleden). Het betreffen bewerkte vuurstenen en vuurstenen werktuigen aangetroffen in drie zand- en grindgroeves, zowel aan de noord- als zuidzijde van de stuwwal. Naast deze relatief oude vondsten zijn er meerdere paleolithische vondstwaarnemingen gedaan. In duidelijk contrast hiermee staat het geringe aantal vondstmeldingen uit het mesolithicum. Vondstmeldingen en vindplaatsen uit het neolithicum zijn echter weer veelvuldig aanwezig. De AMZ¹⁰-terreinen uit deze periode bestaan voor vooral uit grafheuvelcomplexen en in mindere mate uit nederzettingen. Opvallend is dat bijna al deze terreinen op de top en de zuidelijke flank van de stuwwal gelegen zijn. In het plangebied zijn geen vondsten uit een van de periodes van de steentijd gedaan. Bekende vindplaatsen uit de bronstijd laten eenzelfde beeld zien als het neolithicum. Het gaat om grafheuvels en nederzettingsterreinen die uitsluitend voorkomen op de stuwwal of sandr-afzettingen. Gedurende de daaropvolgende ijzertijd doet een nieuw type vindplaats zijn intrede: de *celtic field*, een akkerbouwcomplex kenmerkend voor dit tijdsvak. Deze bevinden zich vooral op de hellingen van de stuwwal, zowel op de noordelijke als zuidelijke zijde. Daarnaast zijn enkele nederzettingsterreinen en urnenvelden bekend. In relatie tot het laatste type vindplaats, is een rijk crematiegraf op de Koerheuvel het vermelden waard. De opgraving leverde enkele bijzondere vondsten op zoals een bronzen wijnvat, ook wel *situla* genoemd, een bronzen bijl en enkele ijzeren borgpennen voor wagenwielen, zogenaamde lunsen. Het gaat hierbij vermoedelijk om een elitegraf, een graftype dat - vanaf deze periode - ook elders in het land is aangetroffen.¹¹ Richtten we ons vizier op het plangebied dan is een vondst van mogelijk ijzertijdaardewerk op locatie 2, aangetroffen tijdens karterend booronderzoek de enige vondst binnen het plangebied.¹² Opvallend is dat ten noordoosten van het plangebied op ca. 500 m meerdere vondsten uit de brons- dan wel ijzertijd bekend zijn. Gedurende Romeinse tijd vormt de regio onderdeel van het grensgebied van het rijk. Uit deze periode zijn slechts twee nederzettingsterreinen bekend met een Romeinse component; daarentegen is het aantal aangemelde Romeinse vondsten groot te noemen. Mogelijk hebben subjectieve aspecten (over het algemeen rijk vondstmateriaal) en de duidelijke herkenbaarheid van het meeste materiaal het beeld hierbij enigszins positief vertekend. Ook voor deze periode concentreren de vindplaatsen en vondsten zich op de stuwwal en de zuidelijke flank. De vindplaatsen uit de vroege middeleeuwen bestaan uit nederzettingsterreinen, akkercomplexen en enkele bijzondere grafvelden. Tot die laatste groep behoren een Frankisch grafveld met ruim 1000 graven nabij de Donderberg,¹³ een grafveld met enkele bijzondere rijke graven nabij Elst – 't Woud en het Cunerabergje, waar mogelijk het graf van Cunera ligt. Voor het plangebied is het voornoemde, in 1954 ontdekte vroegmiddeleeuws grafveld direct ten oosten van locatie 1 van belang. Daar is in 1996 voorafgaande aan de bouw van de woonwijk Achterberg-West een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (zie fig. 3.1).¹⁴

9 Zie de beleidskaart van de gemeente Rhenen (Brugman et al. 2011) voor een recent overzicht.

Deze paragraaf is grotendeels gebaseerd op deze beleidskaart.

10 AMZ staat voor Archeologische Monumenten Zorg.

11 Zie bijvoorbeeld Janssen et al. 2011.

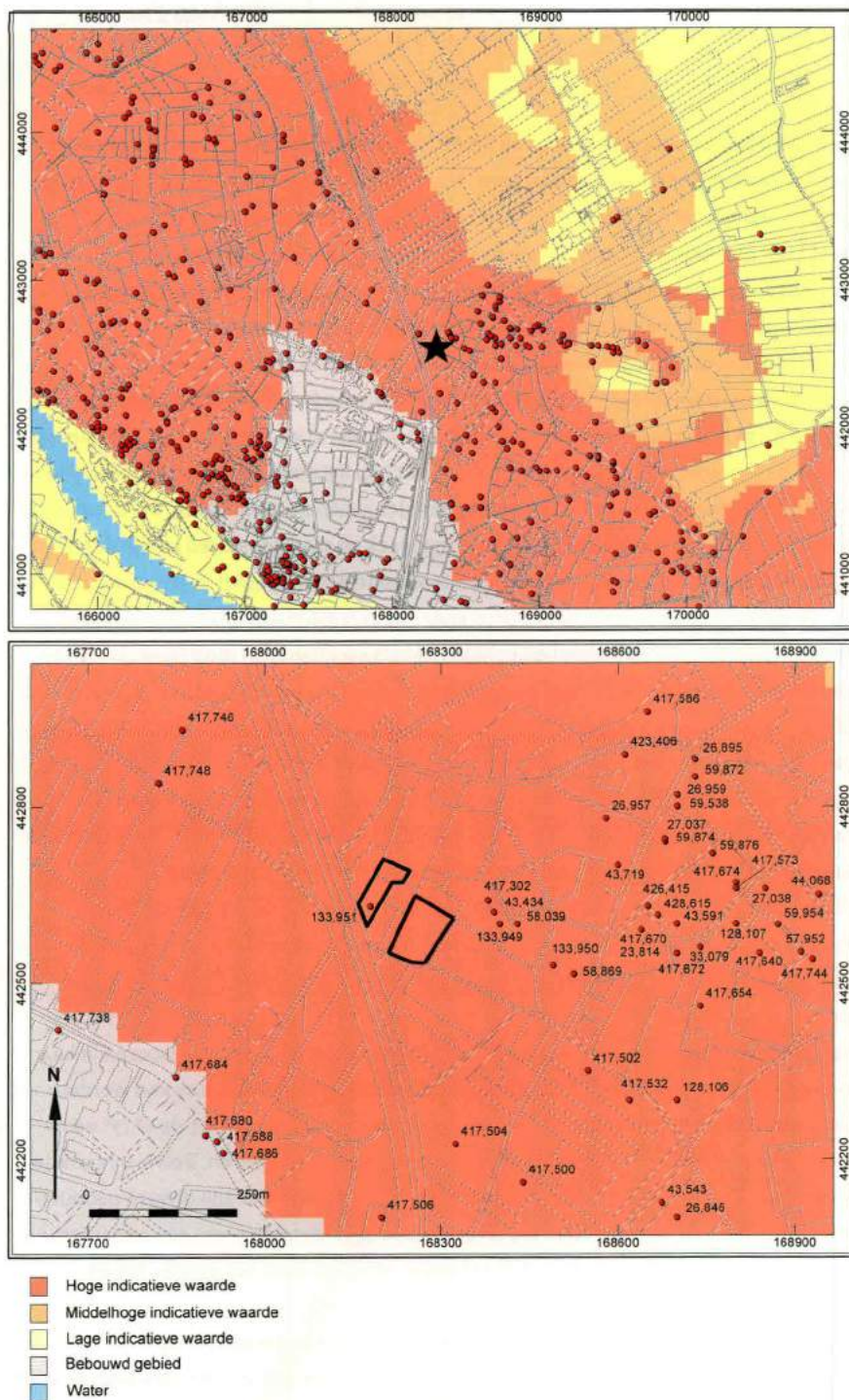
12 Visscher 1995; zie voor nadere bespreking volgende paragraaf.

13 Ypey 1973.

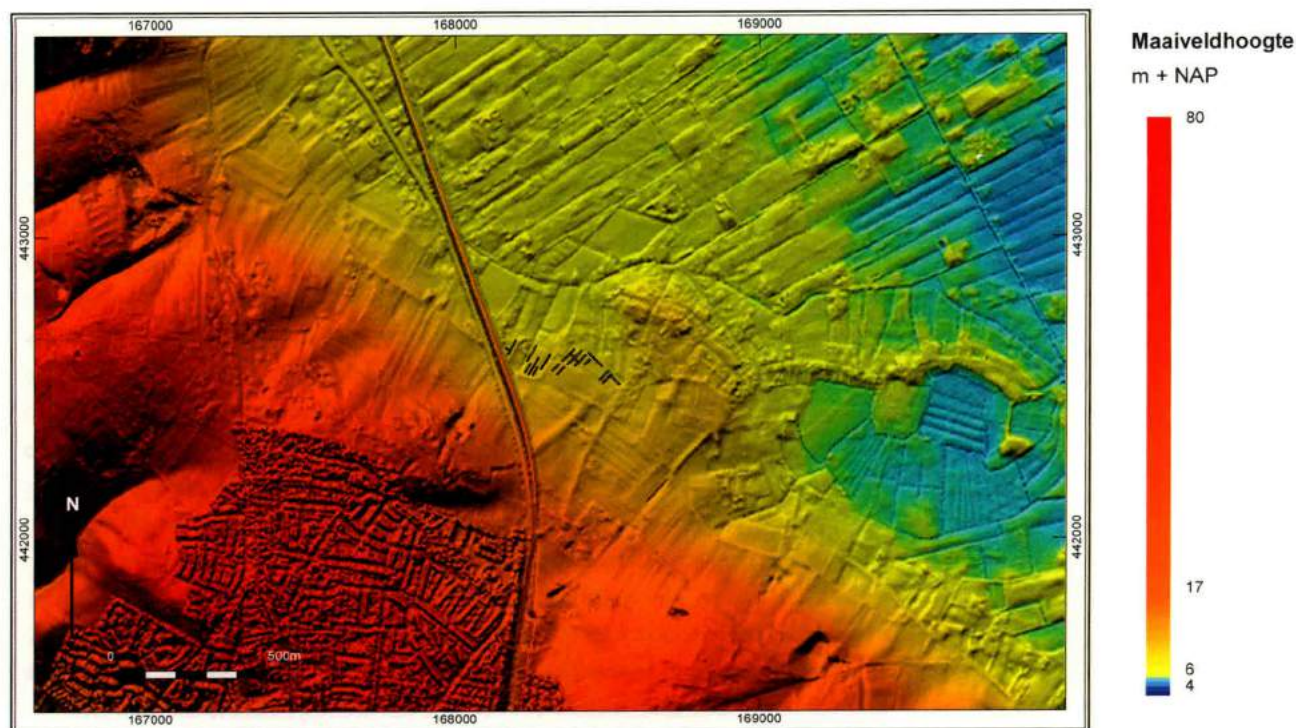
14 Ter Brugge 1996/1997.

Figuur 4.4

Archis (Archeologisch informatiesysteem)-meldingen in de omgeving van het plangebied (zwart omlijnd) op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.

Het onderzoek heeft uitgewezen dat het om een klein grafveld gaat met een omvang van ca. 30x40 m, stammende uit de 6^e/7^e eeuw n.Chr. Geschat wordt dat destijds 40 graven zijn aangelegd: zowel inhumatie- als crematiegraven. Gedurende de volle en late middeleeuwen spelen enerzijds het bisdom van Utrecht en anderzijds de verering van de heilige Cunera een belangrijke rol in de regio. In deze periode verkrijgt Rhenen zijn stadsrecht en ontstaan vier hofsteden: Remmerstein, Valkenburg, Levendaal en Stuivenes. Ook moet waarschijnlijk de oorsprong van Achterberg gedurende dit tijdsvak geplaatst worden. De voornoemde vindplaats met grafveld en nederzetting, bestaande huizen, stallen, schuren en erfgreppels stamt uit de periode 8^e/9^e eeuw tot en met 13^e eeuw en is mogelijk de (vroeg) middeleeuwse voorloper van het huidige Achterberg.

Figuur 5.2

Hoogte maaiveld (in m +NAP) van plangebied en omgeving met de stuwwal in het westen. In het midden zijn de proefsleuven van locatie 1,2 en het ROB-onderzoek weergegeven.

5.1.2 Stratigrafie

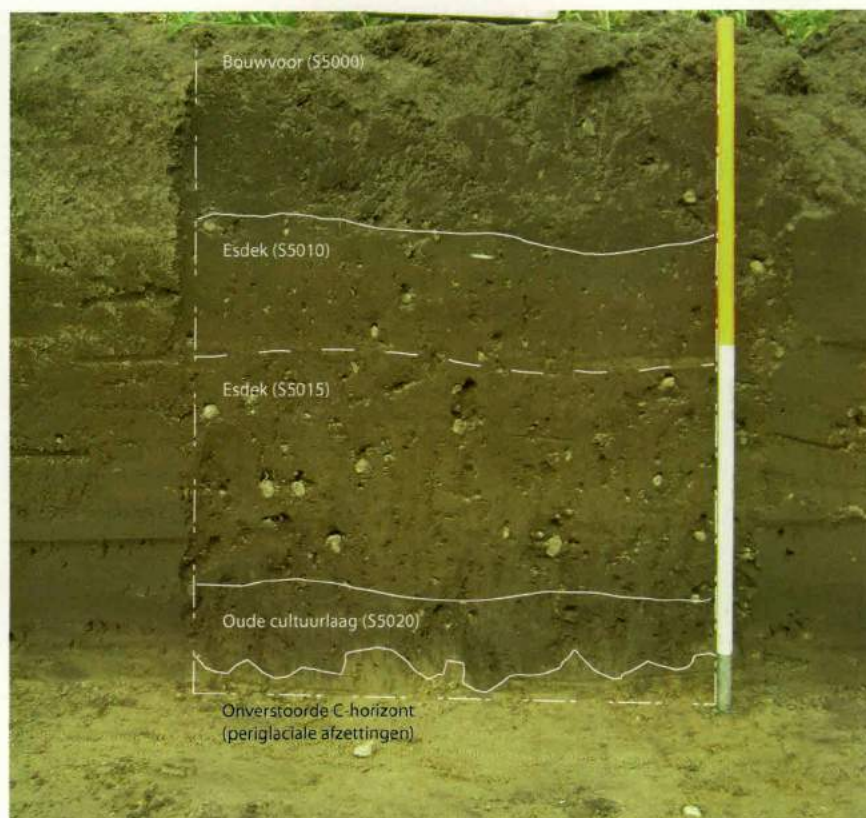
In grote lijnen is het bodemprofiel op beide locaties hetzelfde (fig. 5.3). De diepere ondergrond wordt gevormd door sterk grindhoudende zandige periglaciale hellingafzettingen (Zs₁; S₅₀₃₀). Deze zijn afgedekt door een esdek (Zs₁; S₅₀₀₀₋₅₀₁₅) dat in dikte varieert van 50 cm tot bijna 1m binnen locatie 1 en van 35 tot 65 cm op locatie 2. Bovenop het ligt een 20 à 40 cm dikke bouwvoor (S₅₀₀₀).

Direct onder het esdek bevindt zich binnen locatie 2 en op verschillende plaatsen binnen locatie 1 nog een restant van een oude grijze tot grijsbruine bodemlaag. De onderkant van deze bodem is sterk gebioturbeerd en gaat over in de gele schone C-horizont van de grindige periglaciale afzettingen (Zs₁; S₅₀₂₀). De homogene samenstelling van deze laag doet vermoeden dat we te maken hebben met een bodem die door menselijk handelen sterk gehomogeniseerd is, en in dit geval kunnen we beter spreken van een oude cultuurlaag.

De NAP-hoogte van het restant van deze laag en de natuurlijke grindige periglaciale afzettingen daaronder laten een enigszins ander verloop zien dan de maaiveldhoogtes (fig. 5.4). De diepste delen bevinden zich in het noordwesten (sleuf 3). Een depressie is echter ook waargenomen in de zone rond sleuf 5 en het zuidelijk deel van sleuf 2. Tijdens het aanleggen van het vlak was al duidelijk dat daar een depressie moet hebben gelegen voorafgaande aan de vorming van het esdek. Het sporenvak diende daar op een dieper niveau aangelegd te worden. De cultuurlaag in dit gedeelte is dan ook een stuk dikker; de laag vertegenwoordigt de opvulling van deze depressie (fig. 5.5). Op de diepste delen werd het vlak tijdens de aanleg redelijk snel nat. De vondst van enkele omvangrijke sporen, waaronder waarschijnlijk één of meerdere waterputten dan wel waterkuilen, laat duidelijk zien dat ten tijde van de laat-prehistorische bewoning dit lage deel is benut om water te putten.

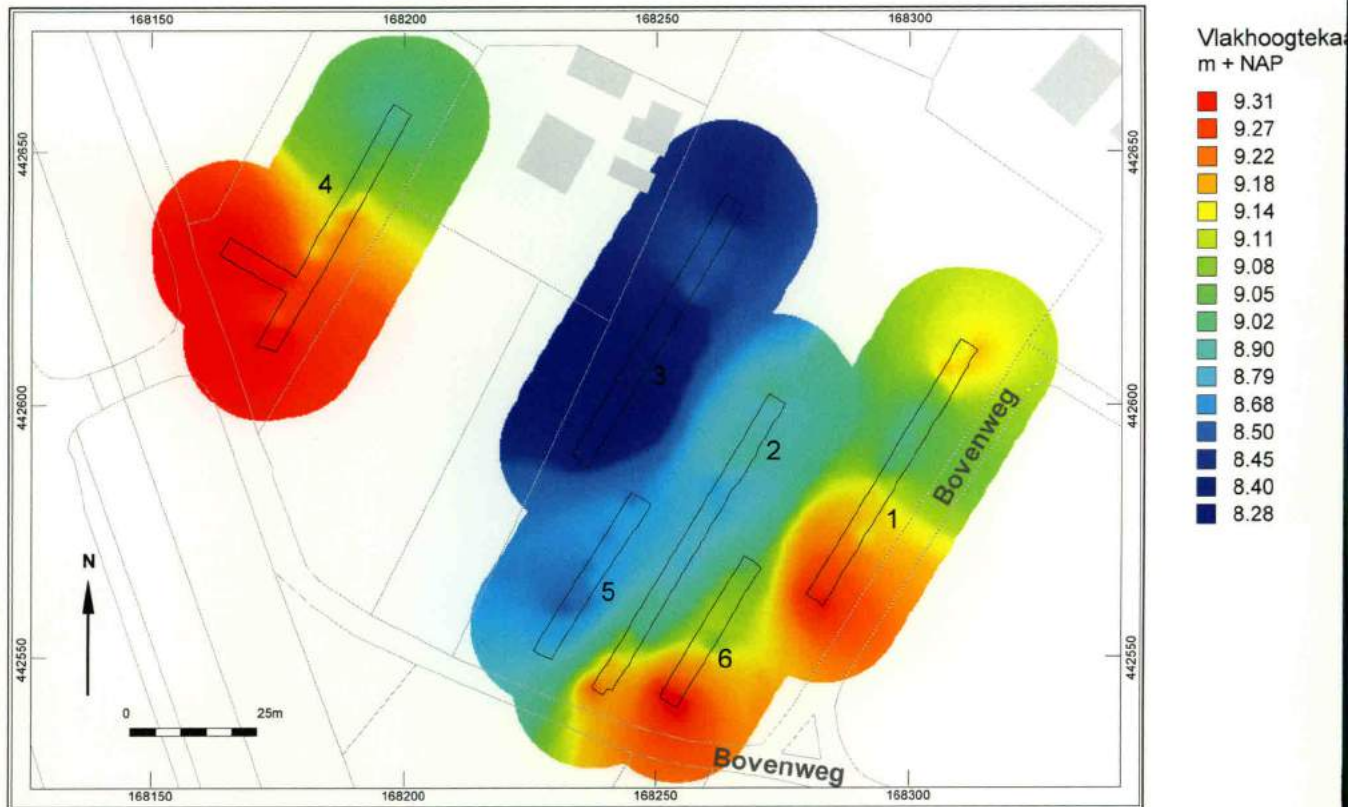
Kijkt men naar het verloop van de bovenkant van het nog aanwezige deel van de cultuurlaag, dan varieert deze in locatie 2 van 9,23 m + NAP in het noorden tot 9,72 m

Figuur 5.3
Kenmerkend profiel (PR 1) in sleuf 6 met onderscheiden lagen.

+ NAP in het zuiden. Binnen locatie 1 is deze laag niet meer aanwezig in de zuidelijke 35 m van sleuf 3, de noordelijk 15 m van sleuf 1 en de zuidelijke 10 m van sleuf 6. De cultuurlaag was daar in zijn geheel opgenomen in het esdek. De bovenkant van het nog aanwezige deel varieert van 8,65 m + NAP in sleuf 3 tot 9,56 m in het zuidelijk deel van sleuf 2. In het zuidelijk deel van sleuf 2 en 5 is deze laag relatief dik en kan daar beter omschreven worden als een opvullingspakket van de plaatselijke depressie. De top van de natuurlijke C-horizont (licht gele periglaciale afzettingen) loopt binnen locatie 2 op van 9,08 m + NAP in het noorden tot 9,47 m + NAP in het zuiden. Op locatie 1 varieert dit niveau van 8,45 m + NAP in sleuf 3 en 8,73 m + NAP in sleuf 5 tot ca. 9,25 m in het noorden van sleuf 1 en 2 en ca. 9,35 m + NAP in het zuiden van sleuf 1 en 6.

Het esdek heeft opmerkelijk weinig vondsten opgeleverd, ondanks dat er gericht gezocht is naar diagnostisch materiaal. De geringe vondsten kunnen de vorming van het pakket niet nader dateren dan ergens tussen de late middeleeuwen en nieuwe tijd. In de restant van de oude cultuurlaag zijn op de hogere delen (locatie 2 en het oosten van locatie 1) ook maar zeer sporadisch vondsten gedaan. Het gaat om enkele fragmenten ijzertijdaardewerk en een scherfje laat neolithisch bekeraardewerk (zie bespreking aardewerk). Deze vondsten ondersteunen de interpretatie van een oude cultuurlaag. In de zone van de depressie is meer materiaal aangetroffen: uitsluitend aardewerk en natuursteen. Al het aardewerk dateert uit de ijzertijd. Op enkele zeer recente verstoringen en sub-recente greppels na, zijn alle sporen met de oude cultuurlaag te associëren, aangezien ze deze laag niet doorsnijden.

Figuur 5.4

Vlakhoogte in de verschillende sieuven als indicator van het verloop van de natuurlijke ondergrond.

Figuur 5.5

Profiel in de depressie.

5.1.3 Conclusie

Binnen beide locaties heeft de vorming van een enkeerdlaag een oud cultuurlandschap deels afgetopt en afgedekt. Over grote delen zijn nog restanten van de oude cultuurlaag aanwezig. De vorming van deze laag is in ieder geval in de ijzertijd te plaatsen en gaat mogelijk nog verder terug. Vrijwel alle waargenomen sporen - op een enkele uitzondering na - zijn te associëren met deze cultuurlaag.

Binnen locatie 1 kan in het zuidwestelijk deel een gebied aangemerkt worden dat in de prehistorie een laag gelegen zone vormde, waar men destijds diepe kuilen heeft gegraven voor de watervoorziening. Op de meer hooggelegen delen bestaan de sporen hoofdzakelijk uit paalsporen, kuilen en greppels.

5.2 Sporen en structuren

De proefsleuven hebben op beide locaties een reeks nederzettingssporen in de vorm van paalgaten, kuilen, greppels en mogelijke waterkuilen in sterk variërende dichtheden aan het licht gebracht (fig. 5.6). Per locatie zullen deze besproken worden.

Locatie 1

De sporendichtheid van de sleuven binnen locatie 1 vertoont een variatie (tabel 5.1; fig. 5.6). Sleuven 2, 5 en 6 blijken relatief rijk aan grondsporen te zijn in tegenstelling tot sleuven 1 en 3. Sleuf 3 was - buiten enkele recente verstoringen - zelfs geheel leeg. Het overgrote deel van de aangetroffen archeologische sporen kan in de ijzertijd gedateerd worden. Enkele sporen hebben ijzertijdaardewerk opgeleverd en de overige sporen zijn op basis van een soortgelijke opvulling en vondsten in de afdekkende bodemlaag tot dezelfde periode te rekenen. Vooral de relatief geringe diameter en de nog redelijk duidelijke begrenzing van de paalsporen zijn kenmerkend voor laatprehistorische bewoningssporen - vooral uit de ijzertijd - zoals elders aangetroffen.²⁰ Het ontbreken van jonger vondstmateriaal in de afdekkende bodemlaag ondersteunt de zienswijze dat we exclusief met een ijzertijdvindplaats te maken hebben.

De ijzertijdsporen bestaan uit paalsporen, enkele kuilen en enkele grote sporen in het zuidelijk dieper gelegen deel van het terrein. Vermoedelijk herbergt de laatste categorie enkele waterputten of -kuilen (tabel 5.1).

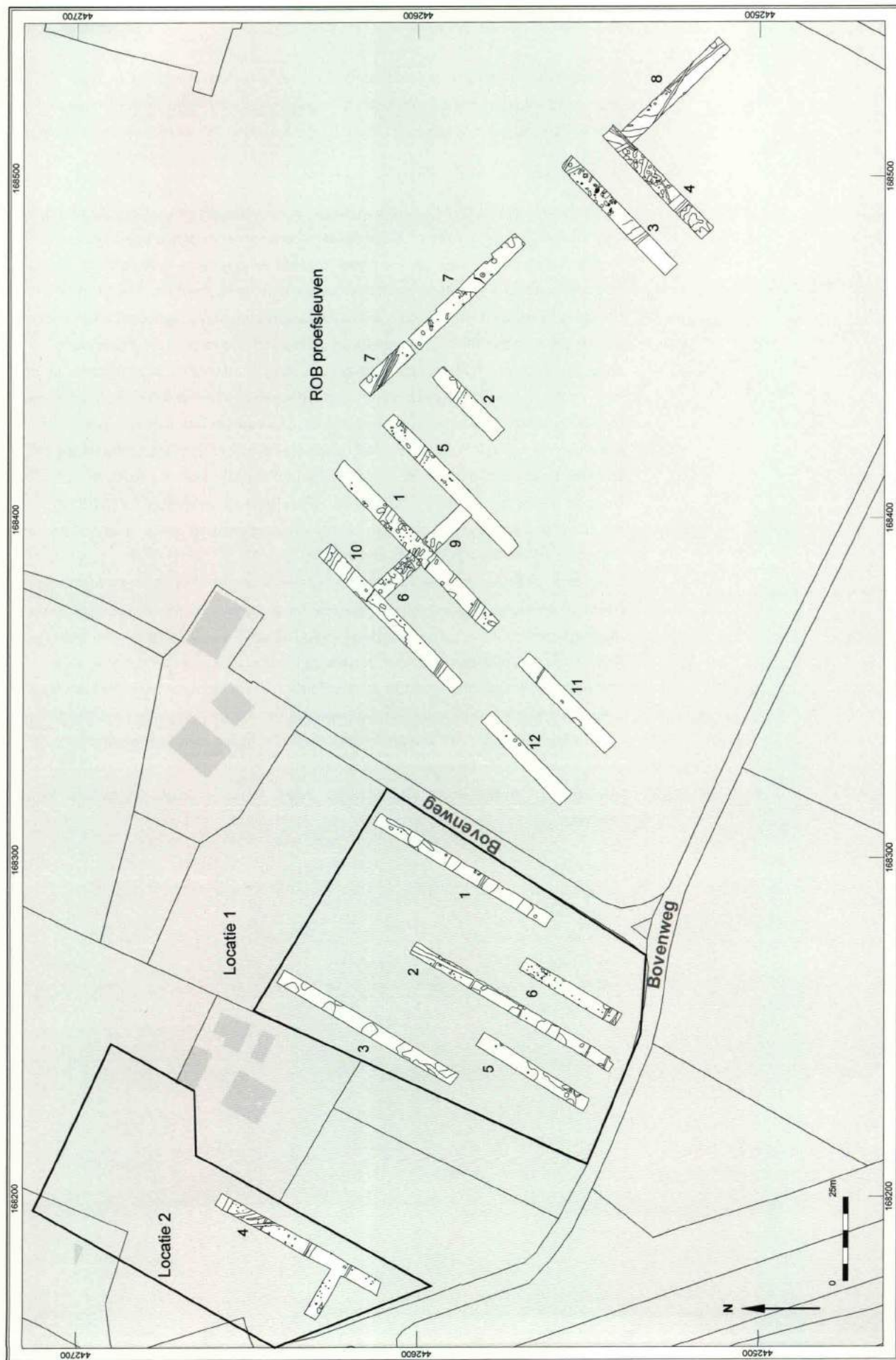
Daarnaast is een reeks greppels in sleuven 1, 2 en 6 aangetroffen met een oriëntatie haaks op en evenwijdig aan de proefsleuven. De greppels doorsnijden ijzertijdsporen, maar zijn ouder dan de vorming van het esdek. Mogelijk behoren ze tot een late fase van de ijzertijdbewoning. Een jongere datering in de Romeinse tijd of vroege middeleeuwen is echter niet uit te sluiten. Tenslotte is in het noordelijk deel van sleuf 1 een korte greppel (S1.4) aangetroffen, waaruit een metalen object en baksteenfragment afkomstig zijn. Deze laatste vondst plaatst het spoor in de nieuwe tijd.

Tabel 5.1

Locatie 1. Het aantal aangetroffen sporen per sleuf, onderverdeeld naar type.

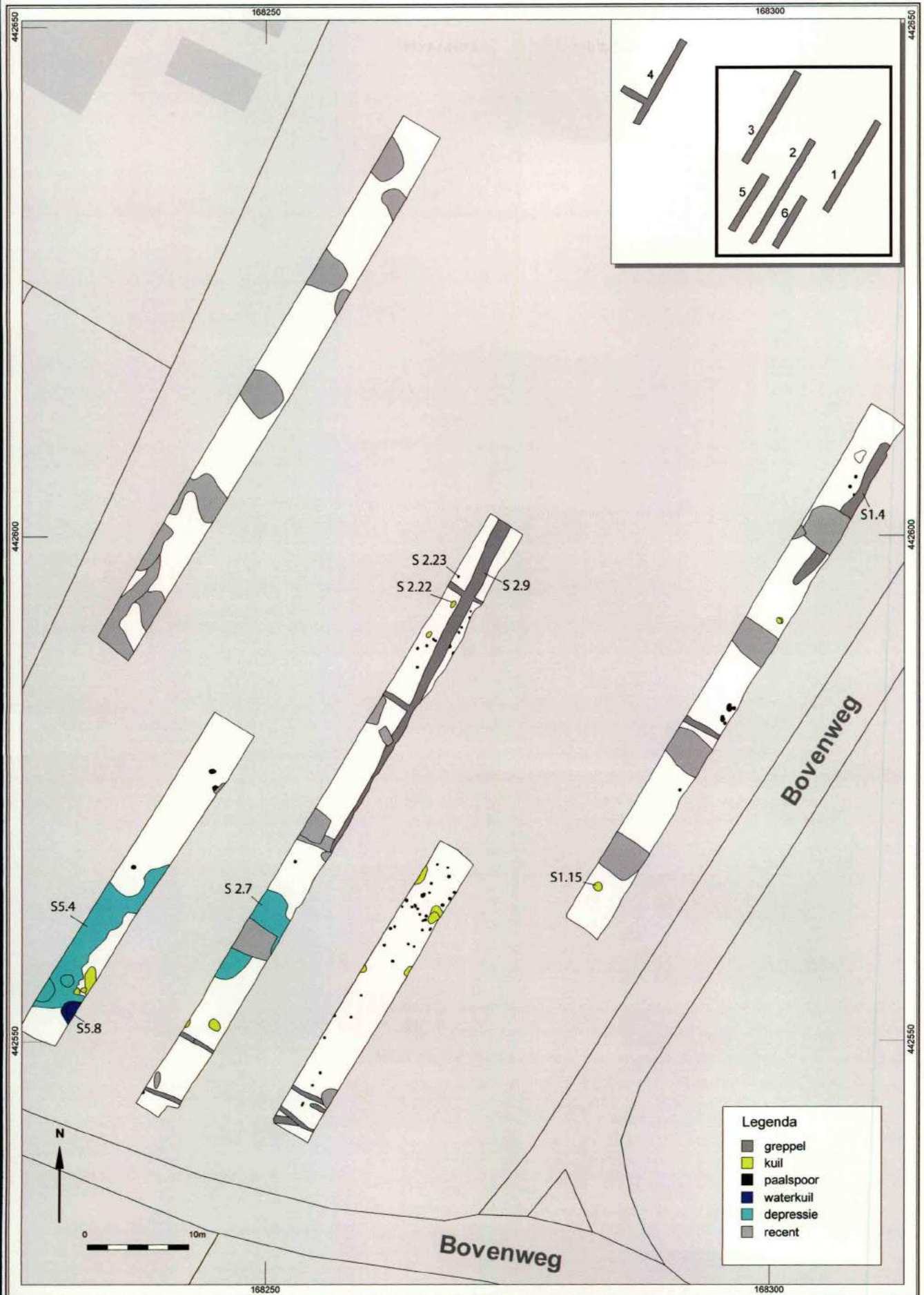
spoortype	sleuf 1	sleuf 2	sleuf 3	sleuf 5	sleuf 6	totaal
paalspoor	11	14	-	3	34	62
kuil	2	6	-	3	4	15
waterkuil/put	-	-	-	1	-	1
greppel	1	3	-	-	4	8
sloot	1	-	-	-	-	1
depressie	-	-	-	1	-	1
recent spoor	5	7	9	1	1	23
totaal	20	30	9	9	43	111

²⁰ Meurkens 2009; De Leeuwe 2011.

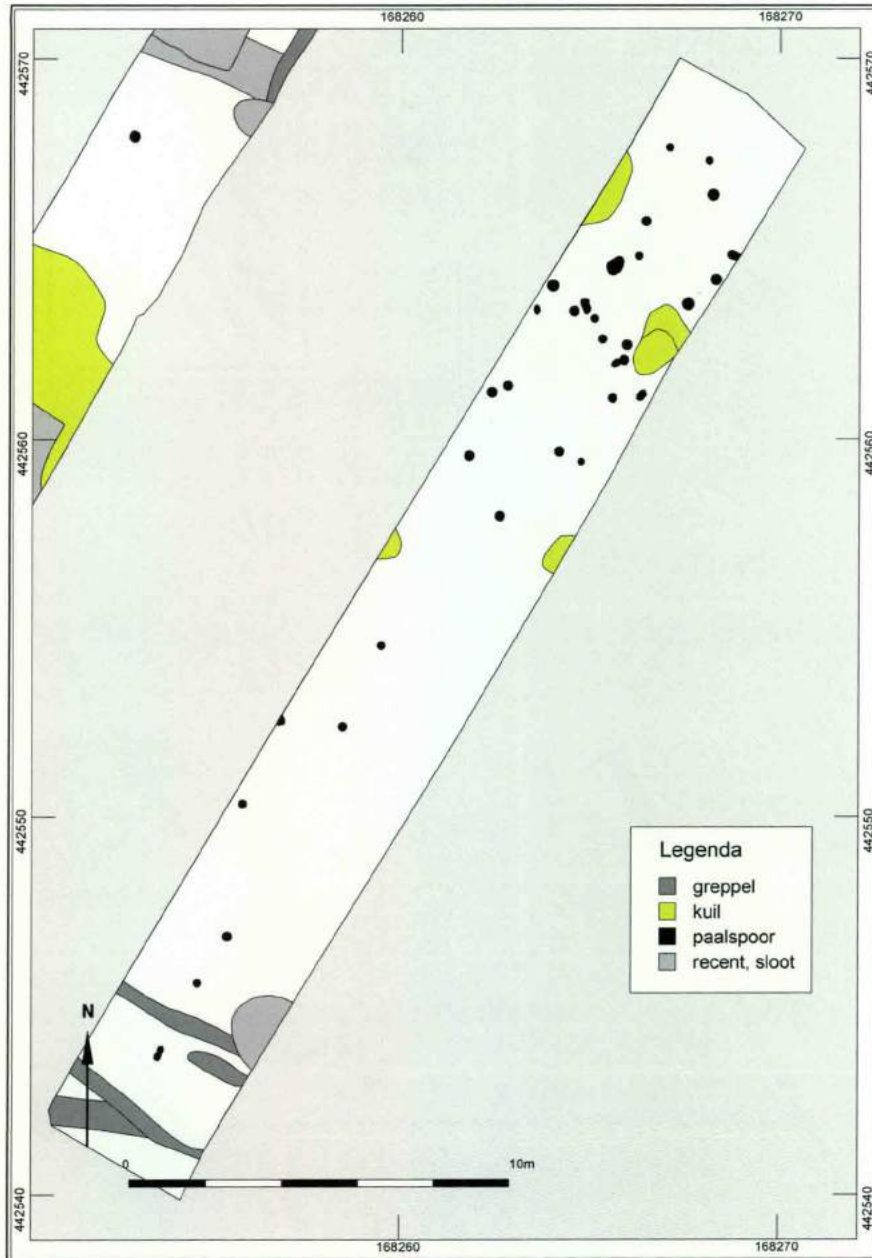

Figuur 5.6

Allesporenkaart van het plangebied (locatie 1 en 2) in relatie tot de ROB- proefsleuven in het oosten.

Figuur 5.7
Allesporenkaart van sleuven binnen locatie 1.

Figuur 5.8
Allesporenkaart van sleuf 6.

Paalsporen

Nemen we de ijzertijd sporen in ogenschouw, dan valt op dat de paalsporen sterk geclusterd zijn. In het noordelijk deel van sleuf 6 zijn de meeste aangetroffen (fig. 5.8 en 5.9). Ook het hoger gelegen noordelijk deel van sleuf 2 bevat relatief veel paalsporen, al was het beeld hier verstoord door een noordoost-zuidwest georiënteerde greppel dwars door het midden van de sleuf. Sleuf 1 en 5 hebben daarentegen nauwelijks paalsporen opgeleverd.

De sterke clustering in sleuf 6 doet vermoeden dat de paalsporen de overblijfselen van een gebouwplattegrond, mogelijk een huis, vormen. Een uitvoerige bestudering van het sporenpatroon heeft echter geen duidelijke configuratie van een bepaald plattegrondtype uit de ijzertijd opgeleverd.²¹ Hierbij dient wel vermeld te worden dat een goed beeld sterk wordt beperkt door de geringe breedte van de proefsleuf.

²¹ Voor typen huisplattegronden uit de ijzertijd zie bijvoorbeeld Schinkel 1998, Huijts 1994.

Figuur 5.9

Vlakfoto van het noordelijk sporenrijk gedeelte binnen sleuf 6.

Ook in het noordelijk deel van sleuf 2 wijst een reeks paalsporen op de aanwezigheid van één of meerdere gebouwen. Ook daar is het onderzochte oppervlak te gering en de doorsnijding van andere sporen te omvangrijk om tot een uitspraak te komen over de precieze ligging en aard van een gebouw. Enkele paalsporen aan de oostelijke rand van het centrale deel van sleuf 1 doen vermoeden dat ook daar een structuur heeft gestaan.

Uitgaande van het eenduidige beeld van de paalsporen, is slechts een zeer gering aantal paalsporen gecoupeerd. De rest van de sporen is intact gelaten met het oog op behoud van de vindplaats *in situ* dan wel *ex situ* (door middel van een opgraving). Alleen in sleuven 1 en 2 zijn twee sporen gecoupeerd. Deze coupes laten nog redelijk diepe (20-24 cm) en goed leesbare paalsporen zien (fig. 5.10).

Figuur 5.10

Coupefoto van paalspoor 523 in sleuf 2 (S2.23).

Figuur 5.11

Coupefoto van kuil S15 in sleuf 1 (S1.15).

Kuilen

In directe nabijheid van de vele paalsporen is op de meeste plaatsen ook een aantal in omvang variërende kuilen aangetroffen. De grootste dichtheid aan kuilen bevindt zich in het noordelijk deel van sleuf 6, waar ook de meeste paalsporen zijn aangetroffen. Daar liggen de kuilen duidelijk te midden van de paalsporen. In het noorden van sleuf 2 zijn slechts twee kleine kuilen bij de paalsporen waargenomen. Verder komen op enkele plaatsen kuilen meer geïsoleerd voor. Dit geldt voor zuidelijk deel van sleuf 1 en van sleuf 5. Een van deze laatste is gecoupeerd en leverde een vondstloze, bijna 30 cm diepe kuil met bruine zandige vulling op (fig. 5.11).

Depressie met mogelijke waterkuilen/putten

Tijdens de aanleg van het zuidelijk deel van sleuven 2 en 5 werd geconstateerd dat het oude oppervlak met periglaciaire afzettingen geleidelijk naar beneden helt (afname van ongeveer 20 à 30 cm). Onder het esdek werd een restant van een oud humeus zandig pakket aangetroffen, dat waarschijnlijk antropogeen is gevormd. Mogelijk gaat het om een opvulling van deze lage zone. In het lage deel kwamen onder dit pakket enkele zeer omvangrijke verkleuringen aan het licht. Vooral bij het verdiepen van sleuf 5 waren onder de grote verkleuring enkele afzonderlijke omvangrijke sporen te onderscheiden. Gezien de omvang gaat het hier waarschijnlijk om waterputten dan wel -kuilen. De omvangrijke afdekkende spoorvulling (verkleuring) is als een soort nazak te interpreteren. Uit deze vulling is relatief veel ijzertijdaardewerk verzameld. Onderzoek elders heeft laten zien dat waterputten uit de ijzertijd bovenin soms zeer omvangrijk kunnen zijn. Bij de aanleg van een waterput in deze periode werd eerst een zeer brede inloopkuil aangelegd, waarna in het midden de daadwerkelijke put werd gegraven.²² Een vergelijking tussen de sleuven 2 en 5 leert dat de omvangrijke verkleuringen in elkaars verlengde liggen. Ze wijzen op een aangesloten lage zone binnen de nederzetting, die is benut voor de watervoorziening. De precieze omvang van deze zone kan niet bepaald worden. De zone lijkt ten westen van sleuf 5 door te lopen, maar daar zijn echter geen sleuven gegraven. Vermoedelijk is de lage zone niet erg

²² Zie bijvoorbeeld De Leeuwe *et al.* 2008 voor een goed voorbeeld uit Bennekom.

omvangrijk. In de oostelijk gelegen sleuf 6 is deze namelijk niet meer aangetroffen en in het meest zuidelijk gedeelte van sleuf 2 is het einde van de zone bereikt. Hier loopt het terrein weer iets omhoog.

Greppels

Vrijwel evenwijdig aan en haaks op de proefsleuven zijn op beide locaties meerdere greppels gedocumenteerd. Vrijwel alle greppels zijn duidelijk met de cultuurlaag met ijzertijd materiaal geassocieerd, gezien de vergelijkbare spoorvulling. Uitgaande van het patroon - haaks op dan wel evenwijdig ten opzichte van elkaar - gaat het hierbij waarschijnlijk om één greppelsysteem dat zich over beide locaties uitstrekt. Binnen het greppelsysteem zijn op meerdere plaatsen zuidoost-noordwest georiënteerde greppels waargenomen; alleen in sleuf 2 is ook een noordoost-zuidwest lopende greppel gedocumenteerd. Het valt op dat de meeste noordoost-zuidwest greppels relatief smal (ca. 50 cm) zijn, in ieder geval smaller dan de noordoost-zuidwest greppel (ca. 100 cm). Een uitzondering hierop vormen een korte greppel in sleuf 1 (S1.4), twee meer noord-zuid georiënteerde greppels (S4.8 en S4.19) en één oost-west georiënteerde greppel (S4.1) in sleuf 4 (locatie 2). Deze laatste greppels behoren niet tot het voornoemde systeem; ze blijken van recentere ouderdom (zie verderop).

Binnen beide locaties oversnijdt het greppelsysteem de nederzettingssporen uit de ijzertijd, maar de greppels zijn duidelijk ouder dan de vorming van het esdek. De sporen 'hangen' namelijk onder de oude cultuurlaag en zijn met een vergelijkbare grond opgevuld. Dit betekent dat ze op zijn vroegst in de late ijzertijd en op zijn laatst ergens in de vroege dan wel volle middeleeuwen te dateren zijn. Helaas hebben de greppels geen diagnostisch vondstmateriaal opgeleverd om dit nader te specificeren. De schaarsheid aan vondsten ondersteunt in ieder geval deze pre-esdek ouderdom. Van de recentere greppels is S1.4 op basis van vondstmateriaal mogelijk in de middeleeuwen, maar meer waarschijnlijk in de nieuwe tijd te plaatsen (zie paragraaf 5.3). De andere drie sporen zijn op basis van de doorsnijding van zowel de ijzertijdsporen als de geassocieerde cultuurlaag en hun kenmerkende donkere vulling in ieder geval jonger dan deze sporen en de cultuurlaag. De datering kan middeleeuws zijn, maar ook later.

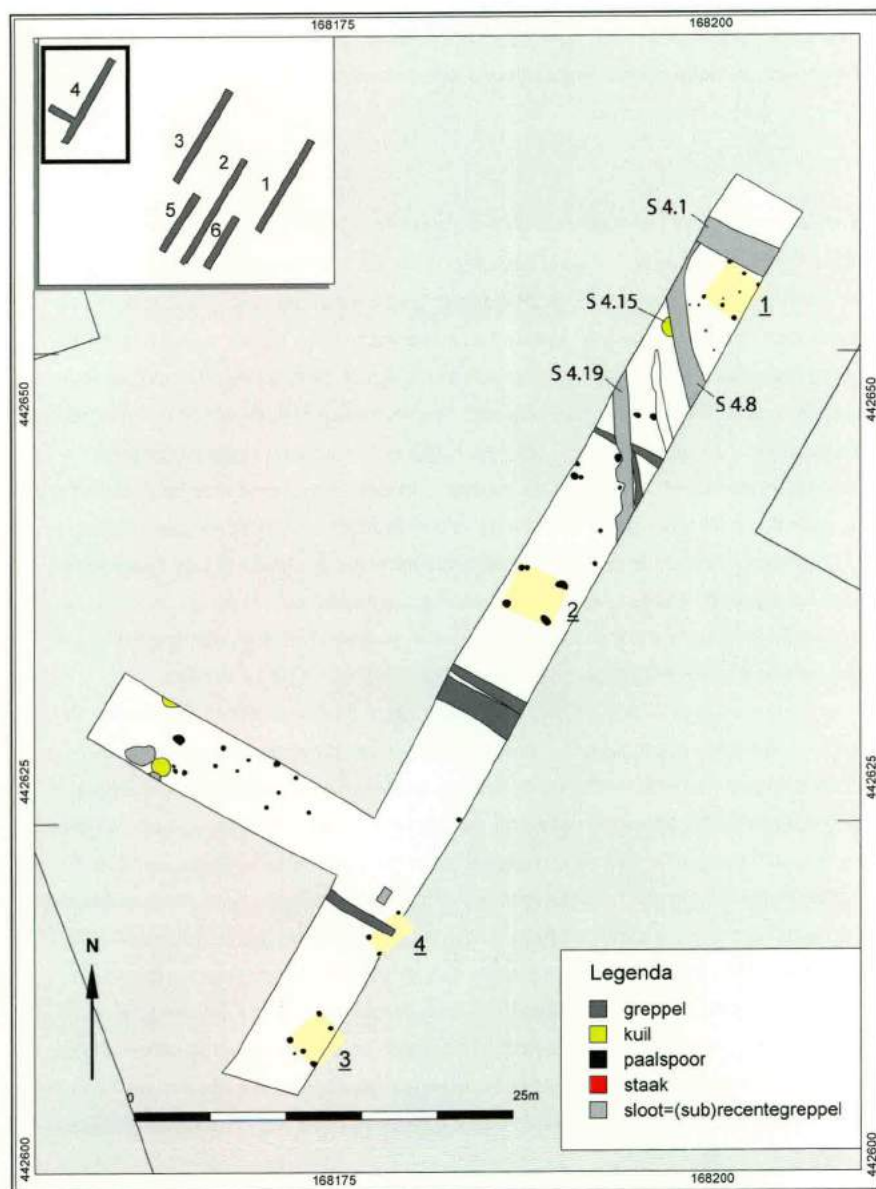
Locatie 2

Sleuf 4 heeft verreweg het grootste aantal sporen opgeleverd (fig. 5.12). De meeste bestaan uit paalsporen (N=43) (tabel 5.2). Daarnaast zijn enkele kuilen en zeven greppels - haaks op de sleuf - aangetroffen. Net als bij locatie 1 dateren de paalsporen en kuilen waarschijnlijk uit de ijzertijd. Deze datering berust vooral op de uiterlijke kenmerken van de sporen en het ontbreken van duidelijke aanwijzingen voor bewoning uit andere periodes. Bij één spoor, een kuil (S4.15), was dit vermoeden te bevestigen dankzij de vondst van ijzertijdaardewerk (zie paragraaf 5.3.1). De greppels sluiten over het algemeen goed aan op het voornoemde greppelsysteem en dateren (iets) jonger dan de overige (ijzertijd)sporen.

Tabel 5.2

Locatie 2. Aantal aangetroffen sporen in sleuf onderverdeeld naar type.

spoortype	sleuf 4
paalspoor	43
staakspoor	6
kuil	3
greppel	5
sloot	3
recent spoor	4
totaal	64

Figuur 5.12

Allesporenkaart van sleuf 4, locatie 2, inclusief ligging van structuren (onderstreepte nummers).

Structuren en overige paalsporen

Een eerste indruk van de ijzertijdsporen leverde in het veld reeds de identificatie van drie spiekers op (zie fig. 5.12). De analyse heeft inmiddels uitgewezen dat er mogelijk nog een vierde is aangetroffen. Het gaat om eenvoudige rechthoekige bijgebouwtjes die over het algemeen worden geïnterpreteerd als opslagruimtes voor zaden of gewassen. Ze worden veelal op boerenerven of akkerterreinen uit de late prehistorie of Romeinse tijd aangetroffen. De spiekers van de onderhavige vindplaats liggen regelmatig verspreid binnen sleuf 4. Ofschoon de breedte van de sleuven beperkt was, lijkt het om drie zespalige spiekers (structuur 1, 3 en 4) en één vierpalige spieker (structuur 2) te gaan. Mogelijk zijn de spiekers groter; alle vier liggen namelijk aan de rand van de sleuf.

Spieker 1 ligt in het noordelijk deel en heeft een omvang van 2,4 x 2,2 m (fig. 5.13). De in het midden van sleuf 2 gelegen vierpalige spieker 2 meet 2,5 x 2,5 m en heeft een herbouwfase gekend (fig. 5.14): de spieker vertoont op drie hoekpunten namelijk twee – elkaar opvolgende – paalsporen. Van de zespalige spieker 3, aangetroffen in het zuidelijk deel, bevinden zich vijf paalsporen binnen sleuf 2. De zesde paal moet zich direct ten oosten van de putrand bevinden. Deze spieker heeft een vergelijkbare lengte

Figuur 5.13

Flakfoto van structuur 1, richting zuidoosten genomen.

Figuur 5.14

Flakfoto van structuur 2, richting westen genomen.

en breedteopbouw als structuur 1: 2,3 x 2,1 m. Bijna 5 m ten noorden van spieker 3 zijn drie palen aangetroffen. Uitgaande van de configuratie, onderlinge paalafstand en oriëntatie van de overige structuren, is hier de westzijde van een zespalige spieker aangesneden. De lengte van deze spieker bedraagt 2,3 m en de geschatte breedte ca. 2,2 m.

Behalve de spiekers is nog een verzameling paalsporen en staaksporen te onderscheiden binnen sleuf 4. Met name in de dwarssleuf is een groot aantal aangetroffen. Deze sporen zijn echter (nog) niet aan een structuur toe te schrijven. Staaksporen zijn doorgaans de resten van hekwerken als afbakening van een erf of een ruimte daarbinnen).²³ Het aantreffen van dergelijke – doorgaans kleine en ondiepe – staaksporen, lijkt in ieder geval op een relatief goede conservering van de sporen te wijzen.

²³ Knippenberg en Jongste 2005.

Kuilen

In vergelijking tot het aantal paalsporen is slechts een geringe hoeveelheid kuilen (N=3) aangetroffen. Eén kuil ligt in het noordelijk deel van de sleuf, op ca. 3m ten zuidwesten van structuur 1. Deze kuil wordt doorsneden door de lichtelijk afbuigende greppel (S4.8). De twee andere kuilen liggen in het westelijk uiteinde van de kleine dwarsleuf. Beide zijn mogelijk geassocieerd met een klein cluster aan paalsporen iets ten oosten daarvan.

Greppels

Net als in locatie 1, lopen ook enkele greppels dwars door sleuf 4. De meest noordelijke greppel (S4.1) is op basis van de relatief donkere vulling als relatief recent te beschouwen, net als de twee greppels met afwijkende oriëntatie, die hij oversnijdt. De andere vier zijn dat niet. Alle zijn vanuit de cultuurlaag gegraven die onder het esdek hangt. Ze zijn dan ook ouder dan het esdek. Drie hebben een vergelijkbare breedte en lijken op grond van hun oriëntatie (noordwest-zuidoost) goed aan te sluiten op het greppelsysteem van locatie 1. Een vierde (S4.35) is aanmerkelijk breder en lijkt meer op de haakse greppel (S2.9) binnen locatie 1.

5.3 Specialistische onderzoeken

5.3.1 Aardewerk

A. Louwen

Inleiding

Het onderzoek heeft slechts een gering aantal aardewerkvondsten opgeleverd. In totaal gaat het om 65 fragmenten met een gewicht van 874,4g (tabel 5.3). Op één scherf en één pijpfragment na is het materiaal in de prehistorie te dateren. De recente scherf betreft een wandfragment Westerwald-keramiek aangetroffen in het esdek (S5010) in sleuf 1. Dit aardewerk is te dateren in de 17e-18e eeuw. Het pijpfragment is eveneens afkomstig uit het esdek; in dit geval in sleuf 2. Het gaat om stuk van een steel die niet nader is te dateren dan de nieuwe tijd.

locatie	sleuf	spoor	aantal	gewicht (g)	datering	
1	1	Laag S1.5010	1	9,5	nieuwe tijd	
		2	Kuil S2.6	3	40,0	ijzertijd
	2		Kuil S2.14	4	94,0	ijzertijd
			Kuil S2.22	3	68,0	ijzertijd
			Laag S2.5010	1	3,1	pijpfragment
			Laag S2.5020	1	16,0	ijzertijd
			Laag S2.5030	3	19,0	ijzertijd
	5		Depressie S5.4	41	495,9	ijzertijd
			Waterkuil/put S5.8	1	3,6	ijzertijd
	6		Paalspoor S6.28	2	45,5	ijzertijd
		Paalspoor S6.32	2	43,3	ijzertijd	
2	4	Kuil S4.15	1	10,9	ijzertijd	
		Laag S4.5010	1	18,5	ijzertijd	
		Laag S4.5020	1	7,1	laat-neolithicum	
totaal			65	874,4		

Tabel 5.3.

Aantal en gewicht van het aangetroffen aardewerkscherfen per context.

figuur 5.15
Een selectie ijzertijdaardewerk uit S5.4 (v. 15).

Prehistorisch aardewerk

Het meeste prehistorische aardewerk (totaal N= 63) is afkomstig uit vooral de nazak van de omvangrijke sporen (vermoedelijk waterputten/kuilen) in de lage zone in het zuidwesten van locatie 1. Het meeste materiaal is daar aangetroffen in S5.4: in totaal 41 scherven. Het aardewerk bestaat voornamelijk uit geheel gereduceerde baksels (80%), waarvan enkele een licht geoxideerde buitenwand vertonen. De gemiddelde wanddikte varieert tussen de 7 en 10 mm. Ca. 33% van het complex heeft een besmeten buitenwand en 42% is glad afgewerkt (fig. 5.15). Een kleine 20% van het aardewerk is verbrand, waardoor de oorspronkelijke oppervlakteafwerking niet kon worden vastgesteld. Eén scherf is duidelijk gepolijst. Daarnaast hebben alle scherven binnen dit complex een potgruismagering. Incidenteel zijn er enkele kwartbrokjes aan de magering toegevoegd. Geen van de scherven vertoont enige vorm van versiering. Over het geheel gezien zijn er maar weinig scherven, die geschikt (oftewel groot genoeg) zijn om de geleiding van de oorspronkelijke potvormen af te leiden. Eén sterk verbrand randfragment omvat 4 cm van een uitstaande hals. Een tweede randfragment van gepolijst aardewerk maakt eveneens onderdeel uit van een uitstaande hals. Dit exemplaar is echter maar 1,5 cm hoog en loopt na een lichte knik over in de 3 cm lange bovenzijde van de iets gebolde schouder. Twee andere fragmenten wijzen eveneens op een oorspronkelijk bolle schouder.

Voor de datering van het complex wijst de aanzienlijke hoeveelheid besmeten scherven eenduidig op de ijzertijd. Uitgaande van de diverse bolle schouderfragmenten en de gepolijste randscherf met korte hals ligt een datering vanaf de midden-ijzertijd meer voor de hand dan de vroege ijzertijd.²⁴ Hierbij dient men wel de kanttekening te plaatsen dat het onderhavige complex statistisch gezien (< 100 scherven) te klein is om hier definitieve uitspraken over te kunnen doen.

Buiten het aardewerk uit de lage zone zijn ook enkele losse scherven in de omliggende bewoningssporen aangetroffen. In totaal gaat het om 14 scherven uit zes paalsporen. De algemene indruk van dit aardewerk komt overeen met dat van het voornoemde aardewerk. Wederom gaat het om typische ijzertijdbaksels. Wel vertoont de verzameling scherven een groter aandeel in de bijmenging van mineralen (kleine

²⁴ Zie schema Van den Broeke 2005, 610 – 611.

grindjes en kwartsbrokjes). Voor de stuwwallen bij Rhenen vormt het toepassen van minerale magering vermengd met potgruis in ijzertijd aardewerk echter geen uitzondering.²⁵ Eén scherf uit S2.7 vertoont de voor Marne(-achtig) aardewerk typische spitse schouder knik. Op een andere scherf uit S2.22 lijkt de aanzet van een groeven-versiering aanwezig. Deze aanzet zou echter ook een simpele beschadiging van het buitenoppervlak kunnen voorstellen. Al met al is het goed mogelijk dat het aardewerk uit de paalsporen gelijktijdig is met dat uit de lage zone.

In sleuf 4 van locatie 2 zijn slechts drie scherven gevonden. Twee exemplaren, een aanlegvondst uit de bouwvoor en een verbrande scherf uit kuil S4.15, lijken wederom uit ijzertijdbaksels te bestaan. Een derde scherf, een aanlegvondst uit de oude cultuurlaag onder de huidige bouwvoor, is echter geen ijzertijdscherf. Het is een sterk verweerde wandscherf, waarop nog net drie parallelle, omlopende rijen met fijne nagelindrukken zijn te zien. Omlopende rijen met nagelindrukken komen zowel gedurende de midden- als late bronstijd voor. Het baksel doet echter eerder aan laatneolithisch bekeraardewerk denken: de scherf is namelijk slechts 5 mm dik en is afkomstig van hard gebakken aardewerk met een zeer fijne, minerale magering. Uitgaande van de typochronologie van Van der Waals en Glasbergen, vertoont de scherf nog de meeste gelijkenis met het Type 1e van de zogeheten Standvoetbekers.²⁶ Dergelijke bekers zijn bij eerder onderzoek zowel in Drenthe, als op de westflank van de Veluwe stuwwal ter hoogte van Rhenen gevonden.²⁷ Hoewel de scherf wel degelijk op menselijke activiteiten in het onderzoeksgebied gedurende het laat-neolithicum duidt, gaat het hier waarschijnlijk om een losse vondst. Bewoningssporen uit deze periode ontbreken namelijk totnogtoe binnen het plangebied.

5.3.2 Steen

S. Knippenberg

Inleiding

Het verzamelde natuursteen is in aantal gering te noemen. Vuursteen is in zijn geheel niet aangetroffen. Gezien het grindrijke karakter van de natuurlijke ondergrond (hellingperglaciale afzettingen), zijn tijdens het veldonderzoek alleen stukken verzameld die sporen van bewerking of gebruik vertonen of stenen die van elders zijn aangevoerd. In totaal gaat het om 16 stukken met een gewicht van 10,74 kg (tabel 5.4). Al het materiaal is afkomstig uit de grote verkleuring S5.4 in sleuf 5.

Samenstelling

Onder het materiaal bevinden zich twee fragmenten tefriet. Tefriet, vroeger ook wel poreuze basaltlava genoemd, werd geïmporteerd uit de regio rond Mayen (Midden-Duitsland). Daar werd het sinds de late bronstijd als grondstof voor maalstenen gewonnen.²⁸ Vooral in de ijzertijd, Romeinse tijd en middeleeuwen is het een veelvuldig gebruikte gesteente binnen Nederlandse nederzettingen.²⁹ Het grootste stuk met een maximale dimensie van 12,6 cm is vermoedelijk een fragment van een maalsteenloper: het in de hand gehouden deel van de maalsteen dat tegen de ligger werd gewreven. Ondanks dat het sterk verweerd is heeft het nog een duidelijk gebruiksvlak, dat lichtelijk convex is. Over de oorspronkelijke vorm van het werktuig valt niet veel te zeggen. Het andere fragment was in het veld als een klein brokje verzameld; inmiddels blijkt het tot gruis uiteen gevallen.

²⁵ Fontijn *et al.* 2010, 92.

²⁶ Van der Waals en Glasbergen 1955, 8.

²⁷ Van der Waals en Glasbergen 1955, 11.

²⁸ Van Heeringen 1985; Joachim 1985.

²⁹ Hiddink & Boreel 2005a,b; H. Kars 1980; Knippenberg 2008, 2011.

Tabel 5.4.
 Het aantal in 55.4 aangetroffen stenen artefacten onderverdeeld naar steensoort en omvang.

Artefacttype	kwarts	kwartsiet	Kwartsit. zandsteen	zandsteen	tefriet	porfier	Totaal
maalsteenloperfragment	-	-	-	-	1	-	1
klop/wrijfsteenfragment	-	-	2	-	-	-	2
mogelijk werktuigfragment	-	-	-	1	-	-	1
bekapte rolsteen	-	2	-	-	-	-	2
rolsteen (verbrand)	-	-	1	-	-	-	1
rolsteenfragment (verbrand)	1	-	2	2	-	-	5
brok	-	-	-	-	1	-	1
rolsteen	-	2	-	-	-	1	3
totaal	1	4	5	3	2	1	16
Omvang							
0-2cm	-	-	-	-	-	-	-
2-4cm	-	1	-	-	1	-	2
4-6cm	-	-	1	1	-	-	2
6-8cm	1	-	1	2	-	1	5
8-10cm	-	1	2	-	-	-	3
10-20cm	-	-	1	-	1	-	2
>20cm	-	2	-	-	-	-	2

De overige stukken natuursteen bestaan uit rolstenen of fragmenten daarvan. Onder dit materiaal zijn de steensoorten gangkwarts, kwartsiet, kwartsitische zandsteen, zandsteen en een porfiritisch kristallijn gesteente herkend. Dit zijn steensoorten die lokaal in de grindige hellingafzettingen in de omgeving van de vindplaats voorkomen. Deze afzettingen bevatten een vermenging van de grindige terrasafzettingen van Rijn en Maas, waaruit de stuwwallen zijn opgebouwd, inclusief moreen materiaal: materiaal dat tijdens de voorlaatste ijstijd met het gletsjerijs vanuit Scandinavië is getransporteerd en op de stuwwal en het gebied ten noorden daarvan is afgezet.³⁰ Het is moeilijk om te specificeren tot welke afzettingen de stenen oorspronkelijk precies behoord hebben. Over het algemeen zijn de eerste vijf steensoorten veelvoorkomende materialen binnen de terrasafzettingen. De aanwezigheid van rood zandsteen, soms ook wel *Bundsandstein* genoemd, verraadt een Duitse oorsprong. Dit suggereert in ieder geval dat zich Rijnmateriaal onder de stenen bevindt.

Buiten de variatie in steensoorten, vertoont het verzamelde steen ook een zekere diversiteit in artefactsamenstelling. Onder het materiaal zijn drie werktuigfragmenten herkend: twee grote bekapte rolstenen, zes verbrande rolstenen (fragmenten) en drie ongemodificeerde rolstenen. De laatste drie zijn ondanks de voornoemde selectie in het veld toch als natuurlijk te beschouwen; ze zijn niet gebruikt of bewerkt door de ijzertijdbewoners. Dit geldt niet voor het overige materiaal. Onder de werktuigen bevinden zich twee rolsteenfragmenten die gebruikt zijn als klop/wrijfsteen. Ze vertonen duidelijk typische afgevlakte klosporen. Het derde fragment bezit slechts een zeer klein, mogelijk door gebruik, afgesleten vlak. Het zou tot een slijpsteen behoord kunnen hebben.

Het grootste aantal stenen vertoont sporen van verbranding dan wel verhitting. De meeste zijn daardoor sterk gefragmenteerd. Waarschijnlijk dienden ze als kookstenen. Het steenmateriaal uit ijzertijd nederzettingen bestaat vaak voor een groot deel uit dit soort door verbranding gefragmenteerde rolstenen.³¹

³⁰ Berendsen 2004.

³¹ Van den Broeke 2005; Knippenberg 2006.

Tenslotte zijn twee omvangrijke rolstenen van kwartsiet het vermelden waard. Beide zijn groot te noemen (>20 cm) en één is opmerkelijk zwaar (1,8 kg). De twee rolstenen bezitten delen die bekapst zijn, waarop zich duidelijk afslagnegatieven bevinden. Over het algemeen treft men dit soort kernstukken weinig aan onder het natuursteen in laatprehistorische context. Mede gezien het ontbreken van het afgeslagen materiaal, is het niet duidelijk waarvoor deze bewerking precies heeft gediend.

Conclusie

Ondanks het kleine aantal artefacten, bevinden zich toch enkele opmerkelijke stukken onder de stenen. De locale beschikbaarheid van terrasgrind en moreen materiaal blijkt duidelijk uit het voorkomen van enkele grote keien; dergelijke exemplaren treft men binnen ijzertijd nederzettingen op de dekzandgronden bijvoorbeeld weinig aan.³² Voor het overige past het geheel goed in een nederzettingcontext uit de ijzertijd, gezien het veel voorkomen van kookstenen en enkele typische huishoudelijke werktuigen (maalstenen en klop/wrijfstenen). De gelokaliseerde en gesloten vondstcontext (opvulling depressie) biedt goede onderzoeksmogelijkheden om inzicht te krijgen in het gebruik van steenmateriaal binnen de nederzetting.

5.3.3 Overige vondsten

Buiten de voornoemde materiaalcategorieën heeft het onderzoek nauwelijks andere vondsten opgeleverd. Twee baksteenfragmenten en een metalen object vormen de magere oogst. Botmateriaal ontbreekt volledig; dit is echter niet verwonderlijk gezien de slechte conservering van de zandige ondergrond (boven de grondwaterspiegel). De bakstenen, waarvan het grootste fragment uit een greppel in sleuf 1 (S1.4) komt, zijn te gefragmenteerd om te dateren. Uitgaande van de landelijke context van de vindplaats gaat het om materiaal uit de nieuwe tijd.

Het metalen object, aangetroffen in dezelfde grote greppel in sleuf 1 (S1.4) bestaat uit een sterk gecorrodeerd stuk met een omvang van 12,5x10,4x8,0 cm en een gewicht van 766 g. Uitgaande van de contouren van het object gaat het om een scharnier van een deur.³³ Het object past goed bij de nieuwe tijd-datering van het baksteen uit deze greppel.

5.3.4 Archeobotanische resten

E.E. van Hees (Faculteit der Archeologie, Universiteit Leiden)

Een monster uit de bovenste vulling van een mogelijk waterput dan wel waterkuil in sleuf 5 (S5.8; vnr. 24) is gewaardeerd op de aanwezigheid en conservering van archeobotanische resten (zie figuur 5.7). Het monster is nat gezeefd over een kolom van vijf zeven met als kleinste maaswijdte 0,25 mm. Na het drogen is het gezeefde residu bekeken onder een opvallend-licht stereomicroscoop met een vergroting tot 40x. Behalve houtskool zijn geen botanische macroresten in het monster aangetroffen. Onverkoelde botanische macroresten ontbreken volledig. Op basis van dit monster is verdere botanische analyse af te raden. Het houtskool dat is gevonden is te klein (<2 mm) voor betrouwbare determinatie of ¹⁴C-analyse. Bovendien lijkt het spinhout te ontbreken, wat in het geval van datering onmisbaar is voor de nauwkeurigheid van de kapdatum.

³² Knippenberg 2011.

³³ Drs. Lucas Meurkens (Archol bv) heeft het metalen object bekeken.

5.3.5 Korte beschouwing

Het proefsleuvenonderzoek op beide locaties heeft de aanwezigheid van nederzettingssporen uit de ijzertijd, begraven onder een middeleeuws en nieuwe tijd plaggendek, aangetoond. Van de originele laatprehistorische cultuurlaag zijn slechts restanten bewaard gebleven; deze laag is voor het grootste deel in het esdek opgenomen en is alleen in een lokale depressie beter bewaard. De conservering van nederzettingssporen is daarentegen goed. Gezien het vrijwel ontbreken van materiaal uit andere periodes gaat het om een locatie die vrijwel uitsluitend in de ijzertijd is bewoond. De resten laten zich moeilijk tot een bepaalde fase in de ijzertijd dateren, daarvoor bevat het vondstmateriaal te weinig diagnostische kenmerken. De aanwezigheid van het scherfje laatneolithisch materiaal is moeilijk te duiden. Het zou op activiteit in de omgeving gedurende deze oudere periode kunnen wijzen, maar het gaat hier slechts om een losse vondst. Bij een eventueel vervolgonderzoek dient men alert te zijn op andere aanwijzingen.

De ijzertijdsporen komen verspreid over de beide locaties voor. Het is aannemelijk dat de nederzetting zich ook over het tussenliggende, niet onderzochte perceel uitstrekt. De exacte omvang van de nederzetting is dan ook niet te bepalen op basis van het huidige onderzoek. Onderzoek elders, en dan met name grootschalig onderzoek in de gemeente Oss, heeft aangetoond dat dergelijke vindplaatsen uit de ijzertijd zeer omvangrijk kunnen zijn door de vaak lange bewoningsduur en het migrerende karakter van nederzettingen, waarbij huizen van generatie op generatie verplaatsen binnen een woongebied: de zogenaamde zwerfende erven.³⁴ Zo ontstonden uitgestrekte terreinen met een horizontale stratigrafie. De kans is groot dat ook in het huidige geval de nederzetting voor een lange periode gedurende verschillende bewoningsfasen is bewoond. Uitgaande van de grootste dichtheid aan sporen in locatie 2, zal daar of mogelijk ergens in de directe omgeving het centrale deel van de nederzetting gelegen hebben; maar zelfs dat is niet met zekerheid te zeggen.

In het oosten van locatie 1 bevindt zich mogelijk de oostelijke grens van de vindplaats. Weliswaar zijn in sleuf 1 nog ijzertijdsporen waargenomen, het aantal is duidelijk een stuk geringer dan elders. Tevens wordt in het korte verslag over de ROB-proefsleuven ten noordoosten hiervan geen melding gemaakt van ijzertijdsporen; dit blijkt ook uit de ROB-sporenskaart.³⁵ Uitgaande van de uitgestrektheid van dit soort nederzettingen en de interne variatie van de spoordichtheid daarbinnen is de begrenzing van de vindplaats in de overige richtingen niet goed te bepalen.

Uitgaande van het sporenbeeld op beide locaties – sporenclusters afgewisseld met hier en daar bijna lege delen – en het eenduidige vondstmateriaal zonder bijmenging uit andere periodes, is de vindplaats een ideaal studieobject voor nederzettingsonderzoek. De kans is groot dat huisplaatsen relatief schoon in het vlak liggen; dit biedt mogelijkheden voor een goede identificatie en juiste typering van huisplattegronden. Tenslotte verraadt de ontdekking van een lokale depressie, die waarschijnlijk benut is voor de watervoorziening, een duidelijk ruimtelijke indeling binnen de nederzetting. Naast de onderzoekspotentie van de waterputten/kuilen en het organisch materiaal daarbinnen (onderin de kern, blijken de afdekkende lagen waarmee deze depressie was opgevuld ook relatief veel vondstmateriaal te bevatten. Dit verschaft de mogelijkheid om relatief groot vondstcomplexen inclusief diagnostisch materiaal te verzamelen voor een goede typonomie en karakterisering van de materiële cultuur van de nederzetting.

³⁴ Schinkel 1998, 2005.

³⁵ Ter Brugge 1996/1997; buiten de vlaktekeningen is geen informatie betreffende de aard, inhoud en datering van de sporen meegeleverd.

Kijken we binnen de micro-regio van de gemeente Rhenen, dan vertegenwoordigt de vindplaats Achterberg-West de eerste ijzertijdvindplaats op de noordelijke flank van de stuwwal.³⁶ De meeste ijzertijdterreinen binnen de gemeente en de recentelijk onderzochte bewoningsresten uit de ijzertijd nabij Elst – 't Bosje bevinden zich op de zuidelijke flank.³⁷ In vergelijking met deze laatste bewoningssporen steekt het huidige onderzoek zeer gunstig af, gezien het exclusieve ijzertijd karakter van de vindplaats te Achterberg-West. De vindplaats van Elst – 't Bosje heeft naast vroege-ijzertijd sporen, voornamelijk bewoningsresten uit de late bronstijd en in geringe mate uit het laat-neolithicum opgeleverd.³⁸ Ook de recentelijk in Rhenen – Rhemmerden aangetroffen ijzertijdsporen, liggen te midden van nederzettingen uit de bronstijd en middeleeuwen.³⁹

36 Brugman *et al.* 2011.

37 Meurkens 2006, 2008, 2009.

38 Meurkens 2006, 2008, 2009.

39 Van Hoof & Meurkens 2005, 55-56; Helle Molthof (RAAP) persoonlijke mededeling 2012.

6 Synthese

6.1 Conclusie

Het proefsleuvenonderzoek heeft aangetoond dat op beide locaties te Achterberg-West II archeologische resten aanwezig zijn. De sporen behoren tot één uitgestrekte, mogelijk meergefasige ijzertijdnederzetting. Het betreft de eerste ijzertijdnederzetting die binnen de gemeente Rhenen op de noordelijke flank van de stuwwal is ontdekt. De archeologische resten bestaan voornamelijk uit paalsporen van (bij)gebouwen. In samenhang met deze sporen is binnen een lokale depressie in het zuidwestelijk deel van locatie 1 nog een dik pakket van de oorspronkelijk vondsthoudende cultuurlaag aanwezig.

De dichtheid van de bewoningssporen varieert sterk van duidelijke concentraties tot bijna lege zones. Dit wijst op vrij liggende, mogelijk enkelfasige huisplaatsen. Daarnaast is de ruimtelijk duidelijk gescheiden voornoemde lokale depressie vermoedelijk benut voor het putten van water. Deze aspecten van de nederzetting en het ontbreken van bijmenging – zowel in sporen als vondsten – van andere perioden maken de ijzertijdnederzetting tot een inhoudelijk waardevolle vindplaats.

De nederzetting wordt op beide locaties doorkruist door een greppelsysteem, dat helaas niet nauwkeuriger is te dateren dan tussen de late ijzertijd en vroege middeleeuwen. Behoudens één greppel zijn binnen het plangebied verder geen resten aangetroffen, die mogelijk zijn te associëren met het vroegmiddeleeuwse grafveld dan wel de middeleeuwse nederzetting van de vindplaats ten noordoosten van het plangebied.

6.2 Waardering

Waardering

In deze paragraaf wordt de ijzertijdvindplaats die zich over locatie 1 en 2 uitstrekt, gewaardeerd op grond van de aspecten beleving, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit (met scores van 1-3 punten, tabel 6.1).

Beleving – Er is bij de vindplaats geen sprake van een zichtbaar monument, zodat de vindplaats niet gewaardeerd kan worden op schoonheid en herinneringswaarde.

Fysieke kwaliteit – De vindplaats scoort gemiddeld (2) op de criteria gaafheid en conservering. Er zijn weliswaar grondsporen aanwezig, maar er is slechts sprake van een gedeeltelijk intact bodemprofiel. Voor grote delen is het bovenste deel of zelfs de gehele oorspronkelijke bodem opgenomen in het esdek. Alleen in de depressie resteert nog een aanzienlijk deel van de oorspronkelijke oude opvulling. De vele aangetroffen paalsporen en enkele staaksporen tonen aan dat zelfs de relatief ondiepere sporen goed bewaard zijn gebleven. Een diepere zone heeft enkele grote sporen opgeleverd, waarschijnlijk waterputten of –kuilen. Binnen de sporenclusters zijn reeds enkele spiekerstructuren herkend en mogelijk oversnijden twee proefsleuven ijzertijdhuisplaatsen.

De conservering van het vondstmateriaal is conform de verwachtingen binnen zandige ondergrond en is dan ook als gemiddeld (2) te bestempelen. Aardewerk en steen zijn goed bewaard gebleven, terwijl onverbrand botmateriaal ontbreekt. Er zijn geen verkolde dan wel onverkolde archeobotanische resten in het enige gewaardeerde monster aangetroffen. Beide zullen schaars tot afwezig zijn. De verwachting is wel dat

de mogelijke waterputten/kuilen – met doorgaans diepe kern die tot onder het grondwater niveau reikt - onverkoolde resten bevatten.

Inhoudelijke kwaliteit – De vindplaats scoort hoger op inhoudelijke dan fysieke kwaliteit. Wat betreft zeldzaamheid scoort de vindplaats gemiddeld (2). Binnen de gemeente zijn weliswaar verschillende ijzertijdvindplaatsen bekend; deze zijn echter nog nauwelijks onderzocht en een goede vergelijking met de huidige vindplaats kan daardoor niet gemaakt worden. Tot nu toe vormen de verschillende opgravingen bij Elst –'t Bosje het enige onderzoek, waarbij nederzettingssporen uit de ijzertijd zijn blootgelegd. Daar vertegenwoordigen de archeologische resten bewoningssporen uit meerdere periodes.⁴⁰ Hiertegen steekt het exclusieve ijzertijd karakter van de resten in Achterberg-West positief af. Tevens vormt Achterberg-West de eerst bekende ijzertijdvindplaats op de noordelijke flank van de stuwwal.⁴¹

De informatiewaarde is hoog (3). Ondanks dat plaatselijk verstoringen hebben plaatsgevonden, wijst de clustering van de sporen met daartussen relatief legere delen op redelijk schoon in het vlak liggende, eenfasige huisplaatsen uit een bewoningsperiode. De vindplaats bevat naast de woonkern tevens een duidelijk lager gelegen zone die is benut voor de watervoorziening. Dergelijke vindplaatsen bieden goede mogelijkheden voor het reconstrueren van huisplattegronden en de studie van een ruimtelijk indeling van de nederzetting. Tevens ligt binnen de depressie nog een cultuurlaag met daarin veel vondsten, die goed bewaard is onder het esdek. Een dergelijke gesloten context met slechts materiaal uit één periode biedt potentie voor een goede typochronologie en karakterisering van de materiële cultuur van de vindplaats en de ijzertijd in de betreffende regio.

De ensemblewaarde is gemiddeld (2). Binnen de regio zijn zowel uit ijzertijd, als ook uit de voorafgaande en daaropvolgende perioden vindplaatsen van verschillende aard aanwezig. Dit maakt een (toekomstige) syn- en diachrone vergelijking mogelijk.⁴²

Conclusie – De ijzertijdvindplaats is op inhoudelijke kwaliteit behoudenswaardig.

Waarden	Criteria	Scores	Totaalscore
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2	4
	Conservering	2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	2	7
	Informatiewaarde	3	
	Ensemblewaarde	2	

Tabel 6.1

Waardering ijzertijdvindplaats te Achterberg-West II.

6.3 Advies

In deze paragraaf wordt het selectieadvies gegeven. Een selectieadvies is een archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Beide locaties bevatten behoudenswaardige archeologische resten uit de ijzertijd. Buiten een kleine strook in het noordwesten van locatie 1 (rond sleuf 3) zijn geen archeologische 'lege' zones aan te wijzen (fig. 6.1). Gezien het feit dat de ijzertijd-nederzetting enkele inhoudelijk waardevolle aspecten vertegenwoordigt, zoals (a) afwezigheid van vermenging met andere periodes, (b) potentiële aanwezigheid van enkelfasige huisplaatsen, (c) een duidelijk ruimtelijke indeling van de nederzetting en (d) lokale conservering van een vondsthoudende cultuurlaag, is het advies om binnen

40 Meurkens 2009.

41 Zie Brugman *et al.* 2011.

42 Brugman *et al.* 2011; Meurkens 2006, 2008, 2009.

Figuur 6.1
 Locatie van behoudenswaardige arealen (groen) en de archeologisch lege zone (bruin) binnen beide locaties.

locatie 2 het areaal, zoals aangegeven in afbeelding 6.1 te beschermen en eventueel in te passen in toekomstige bouwplannen (behoud *in situ*). Mocht bescherming niet mogelijk zijn, dan verdient het aanbeveling om dit areaal vlakdekkend op te graven (behoud *ex situ*). In het geval van locatie 1, is het areaal met archeologisch behoudenswaardige resten te omvangrijk om dit op enige wijze in de toekomstige bouwplannen vrij van verstoring te houden. Indien behoud niet tot de mogelijkheden behoort, verdient het ook hier aanbeveling om het te verstoren areaal op te graven.

6.4 Beantwoording onderzoeksvragen

Centrale vraagstelling

- De centrale vraag bij dit proefsleuvenonderzoek is of er binnen het plangebied sprake is van de verwachte bewoningssporen uit de ijzertijd, vroege en/of late middeleeuwen; hoe deze zich karakteriseren en of deze archeologische resten te relateren zijn aan de aangetroffen archeologische resten (vroeg middeleeuwse grafveld en vroeg- en laat middeleeuwse nederzetting) aan de oostzijde van het plangebied.

Er zijn bewoningssporen uit de ijzertijd aangetroffen, die waarschijnlijk tot een uitgestrekt nederzettingsterrein behoren. Behoudens een greppel in het noordelijk deel van sleuf 1 zijn geen bewoningssporen uit de middeleeuwen aangetroffen. Tevens zijn geen graven uit de vroege middeleeuwen blootgelegd.

Onderzoeksvragen

- *Hoe ziet de bodemopbouw eruit?*

Vrijwel over het gehele terrein is een bruine enkeerdgrond aangetroffen liggend op grindhoudende zandige periglaciale hellingsafzettingen, die langs de noordelijke flank van de stuwwal zijn afgezet. In het zuidelijk deel van locatie 1 en binnen gehele locatie 2 is onder het bruine esdek nog een dun restant van een oude cultuurlaag herkend. Alleen in een lokale depressie in het zuidwesten van locatie 1 is hiervan nog een redelijk dik pakket bewaard gebleven.

- *Zijn er binnen het plangebied archeologische resten aanwezig? Zo ja, waaruit bestaan deze?*

De archeologische resten bestaan voornamelijk uit grondsporen. Het aantal vondsten in de sporen en (het restant van) de oude cultuurlaag is over het algemeen gering. Alleen in de depressie waar de cultuurlaag beter bewaard is gebleven, komen nog redelijk wat vondsten voor.

De grondsporen bestaan uit nederzettingssporen uit de ijzertijd en een ongedateerd greppelsysteem uit mogelijk de late fase van de ijzertijdbewoning dan wel de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen. De ijzertijdsporen bestaan vooral uit kuilen, staaksporen, en paalkuilen van gebouwstructuren die thuis horen op het erf van een nederzetting. In ieder geval zijn vier spiekerstructuren herkend, alle gelegen in locatie 2. In de depressie zijn mogelijk waterputten of – kuilen aangetroffen.

- *Wat is de aard, omvang, gaafheid en conservering van de archeologische sporen en vondstconcentraties en welke waardering kan op basis hiervan worden opgesteld?*

De grondsporen uit de ijzertijd strekken zich over beide locaties uit in variërende dichtheden. Ze zijn redelijk goed bewaard. Naast kleine paalsporen, zijn sporadisch zelfs staaksporen herkend.

Van de oude cultuurlaag rest over grote delen slechts een restant; in het noorden van locatie 1 is hij geheel verdwenen. Alleen in de depressie in het zuidwestelijk deel van dezelfde locatie is nog een aanzienlijk pakket overgebleven. Daarin bevindt zich het merendeel van de nog aanwezige vondsten.

De ijzertijd nederzetting scoort op conservering gemiddeld en op inhoudelijke aspecten hoog.

- *Wat is de conserveringsgraad van sporen en verschillende materiaalcategorieën, inclusief eventueel aanwezig archeobotanisch en zoologisch materiaal?*

De conservering van de anorganische vondsten is redelijk. Steenmateriaal is goed bewaard gebleven. Het aardewerk is weliswaar gefragmenteerd, maar bezit een weinig verweerde buitenkant. Botmateriaal en botanische resten zijn niet aangetroffen in de cultuurlaag en ondiepe sporen. Mogelijk dat organisch materiaal wel bewaard is gebleven in een van de waterputten of –kuilen van de depressie.

- *Wat is de ruimtelijke verspreiding van deze sporen en vondsten en hun diepteligging?*

De ijzertijdsporen liggen in sterk variërende dichtheden verspreid over bijna het gehele oppervlak van beide locaties. Sterk geassocieerd hiermee bevinden zich ook de greppelsporen. Alleen een strook in het noordwestelijk deel van locatie 1 is leeg. De hoogte waarop de grondsporen zichtbaar worden varieert van 8,70 m + NAP in het zuidwesten binnen locatie 1 tot 9,45 m + NAP in het zuiden van locatie 1. De diepte onder het maaiveld varieert van 0,55 m in het zuiden van locatie 2 (sleuf 4) tot ca. 1,30 m in het zuidwesten van locatie 1 (sleuf 5).

- *Is er sprake van menselijke botresten?*

Er zijn geen menselijke botresten aangetroffen.

- *Wat is de horizontale en verticale begrenzing van de vindplaats?*

Een goede begrenzing van de ijzertijdnederzetting en het ongedateerde greppelsysteem is niet aan te geven. De ijzertijdvindplaats betreft vermoedelijk een uitgestrekt terrein dat tot buiten de grenzen van de beide locaties reikt: zowel in zuidelijke, westelijke en waarschijnlijk ook noordelijke richting. Alleen in oostelijke richting nemen de sporen duidelijk af binnen het plangebied. Een vervolg in deze richting ligt ook niet voor de hand, gezien het ontbreken van ijzertijdsporen in de ROB-proefsleuven ten noordoosten van het plangebied. Het greppelsysteem loopt mogelijk wel in oostelijke richting nog door.

- *Bestaan er aanwijzingen voor een chronologische fasering binnen de onderscheiden complexen of complextypen?*

Het aardewerk van de vindplaats is niet scherper te dateren dan de ijzertijd. De beschikbare data zijn te gering om een eventuele fasering te kunnen bepalen binnen de ijzertijdnederzetting. Dit geldt ook voor het jongere greppelsysteem.

- *Zijn er aanwijzingen voor stratigrafisch gescheiden niveaus?*

Binnen delen van het plangebied kan het esdek gescheiden worden van een oudere cultuurlaag.

- *Zijn er aanwijzingen voor het verloop van wegen/paden over het terrein?*

Er zijn geen paden of wegen binnen het plangebied aangetroffen.

- *Wat is de relatie van de aangetroffen vindplaats met het landschap?*

De ijzertijdnederzetting ligt op de noordelijke flank van de stuwwal. Op de geomorfologische kaart maakt het plangebied deel uit van een glooiing van hellingafspoelingen. Binnen het plangebied is een lichte depressie in het landschap aanwezig, die is benut voor watervoorziening.

Voor zover mogelijk het onderzoek antwoord kan geven op enkele meer specifieke vragen:

- *Is er sprake van één of meerdere vindplaatsen/complextypen?*

Er is sprake van tenminste een nederzetting uit de ijzertijd. Mogelijk dat ook een verkavelingssysteem uit die periode aanwezig is. Dit zou, echter, ook in de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen kunnen dateren.

- *Wat is de omvang per vindplaats en strekt deze zich ook buiten het plangebied uit?*

De ijzertijdvindplaats en het verkavelingssysteem strekken zich uit tot buiten de grenzen van het plangebied uit.

- *Wat kan worden gezegd over de gebruikperiode van de vindplaats(en)?*

Het plangebied is in de ijzertijd bewoond. Mogelijk dat zeer sporadisch activiteiten hebben plaatsgevonden gedurende het neolithicum. Behoudens een greppelspoor in het uiterste noordoosten van locatie 1 zijn er geen sporen te associëren met het naburige grafveld uit de vroege middeleeuwen en de nederzettingssporen uit de vroege en volle middeleeuwen.

- *Wat kan worden gezegd over de activiteiten die ten tijde van het in gebruik zijn van de locatie(s) in het gebied zijn uitgevoerd?*

In de ijzertijd is sprake van bewoning binnen het plangebied in de vorm van huizen en erven met de daaraan gerelateerde activiteiten (o.a. wonen, voedselbereiding, mogelijk ambachtelijke activiteiten). In de late fase van deze bewoning of later (Romeinse tijd of vroege middeleeuwen) is een verkavelingssysteem binnen het plangebied aangelegd.

- *Wat kan worden gezegd over de datering van het (indien aangetroffen) vuursteen naar*

typologische kenmerken van het vuursteenmateriaal?

Dit is niet van toepassing.

- *Wat kan worden opgemerkt over de gebruikte vuursteentechnologie en de herkomst van het*

gebruikte vuursteen?

Dit is niet van toepassing.

- *Zijn er aanwijzingen voor een afbakening rond het grafveld?*

Dit is niet van toepassing.

- *Wat is de begrenzing van de verkaveling en waaruit bestaat deze?*

Er is geen goede begrenzing vast te stellen. De verkaveling lijkt tot buiten de grenzen van beide onderzochte locaties te reiken.

- *Welke informatie geven dateringen over de relatie tussen de ligging van verkavelingen uit de latere perioden en eventuele eerdere verkavelingspatronen*

Dit is niet van toepassing.

Literatuur

- Broeke, P.W. van den, 2005a. IJzersmeden en pottenbaksters. Materiële cultuur en technologie. In, L.P. Louwe-Kooijmans, P.W. van den Broeke, A.L. van Gijn en H. Fokkens (red.), *Nederland in de Prehistorie*, Leiden, 603 – 626.
- Broeke, P.W. van den, 2005b. Sporen uit een periode van voor de cultusplaats. In, H. van Enckevort en J. Thijssen (red.), *In de schaduw van het Noorderlicht. De Gallo-Romeinse tempel van Elst-Westeraam*, Archeologische Berichten Nijmegen 6, Abcoude/Nijmegen, 78-84.
- Brugge, J.P., ter, 1996/1997. Rhenen, Achterberg West. In, R. Kok en J.P. ter Brugge (red.), *Archeologische Kroniek Provincie Utrecht 1996/1997*, Utrecht, 69-71.
- Brugman, B.A., R.M. van Heeringen, A. Lutz, R. Schrijvers en C.A. Visser, 2011. *Archeologische beleidskaart gemeente Rhenen Toelichting op de totstandkoming en de koppeling met de ruimtelijke ordening (planregels)*, Vestigia rapport V817, Amersfoort.
- Fontijn, D.R., A.J. Louwen en K. Wentink, 2010. 5.1 Finds from the top layers of the mound. In, D.R. Fontijn, (ed.), *Living near the dead. The barrow excavations of Rhenen-Elst: Two millennia of burial and habitation on the Utrechtse Heuvelrug*, Leiden, 91 – 92.
- Harsema, O., 1979. *Handmolens. Maalstenen en handmolens in Drenthe van het neolithicum tot ca. 1300 A.D.* Assen.
- Heeren, S., 2010. Catalogus van laat Romeinse en Merovingische graven. In, S. Heeren en T. Hazenberg (red.), *Voorname dames, stoere soldaten en eenvoudige lieden. Begravingen en nederzettingssporen uit het Neolithicum, de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen te Wijchen-Centrum*, Hazenberg Archeologische Serie 1, Leiden, 185-496.
- Heeringen, R.M. van, 1985. Typologie, Zeitstellung und Verbreitung der in die Niederlande importierten vorgeschichtlichen Mahlsteine aus Tephrit. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 15, 371-383.
- Hiddink, H. & G. Boreel, 2005. Natuursteen en slak. In, H. Hiddink (red.), *Opgravingen op het rosveld bij Nederweert 1. Landschap en bewoning in de IJzertijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen*. ZAR 22 (1), Amsterdam, 181-190.
- Hiddink, H. & G. Boreel, 2005. Natuursteen en slak. In, H. Hiddink (red.), *Archeologisch onderzoek aan de Beekseweg te Lieshout*. ZAR 18 (1), Amsterdam, 239-254.
- Hoof, L.G.L. van, & L. Meurkens, 2005. *Vluchtige huisplattegronden. Erven uit de midden-bronstijd B en nederzettingssporen uit de vroege bronstijd en midden-bronstijd A (verslag van een tweede opgravingscampagne te Rhenen-Remmerden)*. Archol Rapport 51, Leiden.
- Hogenboom, F., 2012. *Rhenen, Achterberg, Achterberg West II. Programma van Eisen van een proefsleuvenonderzoek (IVO-P)*, Milieudienst Zuidoost-Utrecht.

Huijts, C.S.T.J., 1992, *De voor-historische boerderijbouw in Drenthe. Reconstructie-modellen van 1300 vóór tot 1300 na Chr.*, Stichting Historisch Boerderij-onderzoek, Arnhem.

Jansen, R. & Bourgeois, O.P.J. & Louwen, A. & Van der Linde, C. & Van Wijk, I.M., 2011. Een rijk inhumatiegraf in het grafveld Slabroekse Heide. *Archeobrief*, 15 (4), 5-7.

Joachim, H.E., 1985. Zu Eisenzeitlichen Reibsteinen aus Basaltlava, den sog. Napoleonschütten. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 15, 359-369.

Kars, E., 2000. Natuursteen. In, J.W.M. Oudhof, J. Dijkstra & A.A.A. Verhoeven, *Archeologie in de Betuweroute. "Huis Malburg" van spoor tot spoor. Een middeleeuwse nederzetting in Kerk-Avezaath*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 81, Amersfoort, 145-159.

Kars, H., 1980. Early-Medieval Dorestad, an Archaeo-Petrological Study, Part I: General Introduction. The Tephrite Querns. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 30, 393-422

Knippenberg, S., 2006. Het Steenmateriaal. In, S. Knippenberg & E.N.A. Heirbaut, *Wonen en begraven nabij Elst (Gld.)*. Archeologisch onderzoek van een vroege ijzertijd-nederzetting en een inheems-Romeins grafveld op het bedrijventerrein "De Merm". Archol Rapport 57, Leiden, 36-45.

Knippenberg, S. 2008. Natuursteen uit de Romeinse tijd, vroege en volle middeleeuwen. In, R. Jansen (red.), *Bewoningsdynamiek op de Maashorst, de bewoningsgeschiedenis van Nistelrode van laat-neolithicum tot volle middeleeuwen*, Archol Rapport 48, Leiden, 487-506.

Knippenberg, S., 2011. Natuursteen. In, R. de Leeuwe, 2011. *Een cultusplaats in Oss. Opgraving van een ijzertijd-nederzetting en cultusplaats aan de Brabantstraat*, Leiden, Archol Rapport 123, Leiden, 94-102.

Knippenberg, S. & P.F.B. Jongste, 2005: *Terug naar Zijderveld*. Archeologische opgravingen van een bronstijd-nederzetting langs de A2, Archol Rapport 36, Leiden.

Leeuwe, R. de, S. Baetsen, C.C. Bakels, A.V.A.J. Bosman, S. Knippenberg, S. Lange, L. Meurkens & A. Verbaas, 2008. *Prehistorie tussen de loopgraven. Nederzettingssporen en vondstcomplexen in Bennekom-Streekziekenhuis uit de midden-bronstijd tot midden-ijzertijd, ca. 1500 tot 500 v. Chr.*, Archol Rapport 81, Leiden.

Meurkens, L., 2006. *Elst- Het Bosje (gemeente Rhenen)*. Resultaten van een inventariserend veldonderzoek, Archol Rapport 63, Leiden.

Meurkens, L., 2008. *Archeologisch onderzoek in "Het Bosje"*. Een opgraving en aanvullend proefsleuvenonderzoek in het plangebied Elst- "Het Bosje" (Gemeente Rhenen), Archol Rapport 84, Leiden.

Meurkens, L., 2009. *Een urnenveld en nederzettingssporen uit de late prehistorie bij Remmerden (Gemeente Rhenen)*. Resultaten van een inventariserend veldonderzoek in het plangebied Larikshof, Archol Rapport 114, Leiden.

Meurkens, L., 2009. *Laat-prehistorische nederzettingssporen en graven op de sandr-vlakte bij Elst*, Archol Rapport 128, Leiden.

Schinkel, K., 1998. Unsettled settlement, occupation remains from the Bronze Age and the Iron Age at Oss-Ussen. The 1976-1986 excavations, *Analecta praehistorica Leidensia* 30, 5-305.

Schinkel, K., 2005. Buurtschappen in beweging. Nederzettingen in Zuid- en Midden-Nederland. In, Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens & A. van Gijn (red.), *Nederland in de Prehistorie*, Bert Bakker, Amsterdam, 519-541.

Schute, I.A., 2009. *Plangebied fietspad N225, gemeente Rhenen. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (kartering en waardering)*, RAAP rapport 1864, Diemen.

Visscher, H.J.C., 1995. *Gemeente Rhenen. Archeologisch onderzoek Rhenen – Achterberg*, RAAP Rapport 150, Amsterdam.

Waals, J.D. van der & W. Glasbergen, 1955. Beaker types and their distribution in the Netherlands, *Palaeohistoria* IV, Groningen, 5 – 46.

Ypey, J., 1973. Das fränkische Gräberfeld zu Rhenen, Prov. Utrecht. *Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek* 23, 289-312.

Zandstra, J.G. 1988. *Noordelijke kristallijne gidsgesteenten*. E.J. Brill. Leiden.

Zandstra, J.G. 1999. *Platenatlas van noordelijke kristallijne gidsgesteenten*. Backhuys Publishers, Leiden.

Figuren

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

Figuur 1.2 Ligging van locatie 1 en 2 (rood) met aan de oostzijde de proefsleuven uit het ROB-onderzoek.

Figuur 3.1 Ligging van de proefsleuven op locaties 1 en 2 van het plangebied met aan de oostzijde de ROB-proefsleuven.

Figuur 4.1 Ligging van het plangebied op de geologische kaart (kaart uit Brugman et al. 2011, kaartbijlage 1).

Figuur 4.2 Ligging van het plangebied op de geomorfologische kaart.

Figuur 4.3 Ligging van het plangebied op de bodemkaart.

Figuur 4.4 Archis-meldingen in de omgeving van het plangebied (zwart omlijnd) op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.

Figuur 5.1 Ligging van de gedocumenteerde profielkollommen.

Figuur 5.2 Hoogte maaiveld (in m +NAP) van plangebied en omgeving met de stuwwal in het westen. In het midden zijn de proefsleuven van locatie 1,2 en het ROB-onderzoek weergegeven.

Figuur 5.3 Kenmerkend profiel (PR 1) in sleuf 6 met onderscheiden lagen.

Figuur 5.4 Vlakhoogte in de verschillende sleuven als indicator van het verloop van de natuurlijke ondergrond.

Figuur 5.5 Profiel in de depressie.

Figuur 5.6 Allesporenkaart van het plangebied (locatie 1 en 2) in relatie tot de ROB-proefsleuven in het oosten.

Figuur 5.7 Allesporenkaart van sleuven binnen locatie 1.

Figuur 5.8 Allesporenkaart van sleuf 6.

Figuur 5.9 Vlakfoto van het noordelijk sporenrijk gedeelte binnen sleuf 6.

Figuur 5.10 Coupefoto van paalspoor S23 in sleuf 2 (S2.23).

Figuur 5.11 Coupefoto van kuil S15 in sleuf 1 (S1.15).

Figuur 5.12 Allesporenkaart van sleuf 4, locatie 2, inclusief ligging van structuren (onderstreepte nummers).

Figuur 5.13 Vlakfoto van structuur 1, richting zuidoosten genomen.

Figuur 5.14 Vlakfoto van structuur 2, richting westen genomen.

Figuur 5.15 Een selectie ijzertijdaardewerk uit S5.4 (v. 15).

Figuur 6.1 Ligging van behoudenswaardige arealen (groen) en de archeologisch lege zone (bruin) binnen beide locaties.

Tabellen

Tabel 1.1 Administratieve gegevens.

Tabel 5.1 Locatie 1. Het aantal aangetroffen sporen per sleuf, onderverdeeld naar type.

Tabel 5.2 Locatie 2. Aantal aangetroffen sporen in sleuf 4, onderverdeeld naar type.

Tabel 5.3 Aantal en gewicht van het aangetroffen aardewerkscherven per context.

Tabel 5.4 Het aantal in S5.4 aangetroffen stenen artefacten onderverdeeld naar steensoort en omvang.

Tabel 6.1 Waardering ijzertijdvindplaats te Achterberg-West II.

Bijlage 1 Sporenlijst

put	vlak	spoor	type	gecoupeerd	diepte	structuur
1	1	1	paalkuil	nee		
1	1	2	paalkuil	nee		
1	1	3	paalkuil	nee		
1	1	4	SL	nee		
1	1	5	kuil	nee		
1	1	6	paalkuil met paalgat	ja	18	
1	1	7	paalkuil	ja	13	
1	1	8	paalkuil	nee		
1	1	9	paalkuil	nee		
1	1	10	paalkuil	nee		
1	1	11	paalkuil	nee		
1	1	12	greppel	nee		
1	1	13	paalkuil	nee		
1	1	14	paalkuil	nee		
1	1	15	kuil	ja	29	
1	1	999	recent	nee		
1	94	5000	laag	nee		
1	94	5010	laag	nee		
1	94	5015	laag	nee		
1	94	5020	laag	nee		
1	94	5030	laag	nee		
2	1	1	paalkuil	nee		
2	1	2	greppel	nee		
2	1	3	greppel	nee		
2	1	4	kuil	nee		
2	1	5	kuil	nee		
2	1	6	kuil	ja	52	
2	1	7	kuil	nee		
2	1	8	paalkuil	nee		
2	1	9	greppel	ja	34	
2	1	10	paalkuil	nee		
2	1	11	paalkuil	nee		
2	1	12	paalkuil	nee		
2	1	13	paalkuil	nee		
2	1	14	kuil	nee		
2	1	15	paalkuil	nee		
2	1	16	paalkuil	nee		
2	1	17	paalkuil	nee		
2	1	18	paalkuil	nee		
2	1	19	paalkuil	nee		
2	1	20	paalkuil	nee		
2	1	21	paalkuil	nee		
2	1	22	kuil	nee		
2	1	23	paalkuil met paalgat	ja	24	

50 RHENEN-ACHTERBERG

put	vlak	spoor	type	gecoupeerd	diepte	structuur
2	1	999	recent	nee		
2	94	5000	laag	nee		
2	94	5010	laag	nee		
2	94	5015	laag	nee		
2	94	5020	laag	nee		
2	94	5022	laag	nee		
2	94	5023	laag	nee		
2	94	5024	laag	nee		
2	94	5030	laag	nee		
3	1	999	recent	nee		
3	94	5000	laag	nee		
3	94	5005	laag	nee		
3	94	5010	laag	nee		
3	94	5015	laag	nee		
3	94	5020	laag	nee		
3	94	5030	laag	nee		
4	1	1	recente greppel	nee		
4	1	2	paalkuil	nee		1
4	1	3	paalkuil	nee		1
4	1	4	paalkuil	nee	1	1
4	1	5	paalkuil	nee		1
4	1	6	paalkuil	nee		1
4	1	7	paalkuil	nee		1
4	1	8	recente greppel	nee		
4	1	9	staakspoor	nee		
4	1	10	staakspoor	nee		
4	1	11	staakspoor	nee		
4	1	12	staakspoor	nee		
4	1	13	staakspoor	nee		
4	1	14	staakspoor	nee		
4	1	15	kuil	nee		
4	1	16	geen spoor	nee		
4	1	17	paalkuil	nee		
4	1	18	paalkuil	nee		
4	1	19	recente greppel	nee		
4	1	20	greppel	nee		
4	1	21	paalkuil	nee		
4	1	22	greppel	nee		
4	1	23	paalkuil	nee		
4	1	24	paalkuil	nee		
4	1	25	paalkuil	nee		
4	1	26	paalkuil	nee		
4	1	27	paalkuil	nee		
4	1	28	paalkuil	nee		
4	1	29	paalkuil	nee		2
4	1	30	paalkuil	nee		2

put	vlak	spoor	type	gecoupeerd	diepte	structuur
4	1	31	paalkuil	nee		2
4	1	32	paalkuil	nee		2
4	1	33	paalkuil	nee		2
4	1	34	greppel	ja	12	
4	1	35	greppel	ja	30	
4	1	36	kuil	nee		
4	1	37	paalkuil	nee		
4	1	38	kuil	nee		
4	1	39	paalkuil	nee		
4	1	40	paalkuil	nee		
4	1	41	paalkuil	nee		
4	1	42	paalkuil	nee		
4	1	43	paalkuil	nee		
4	1	44	paalkuil	nee		
4	1	45	paalkuil	nee		
4	1	46	paalkuil	nee		
4	1	47	paalkuil	nee		
4	1	48	paalkuil	nee		
4	1	49	paalkuil	nee		
4	1	50	paalkuil	nee		
4	1	51	paalkuil	nee		
4	1	52	paalkuil	nee		4
4	1	53	paalkuil	nee		4
4	1	54	greppel	nee		
4	1	55	paalkuil	nee		4
4	1	56	paalkuil	nee		3
4	1	57	paalkuil	nee		3
4	1	58	paalkuil	nee		3
4	1	59	paalkuil	nee		3
4	1	60	paalkuil	nee		3
4	1	61	paalkuil	nee		
4	1	999	recent	nee		
4	91	5000	laag	nee		
4	91	5020	laag	nee		
4	91	5030	laag	nee		
4	92	5000	laag	nee		
4	92	5001	laag	nee		
4	92	5010	laag	nee		
4	92	5020	laag	nee		
4	92	5030	laag	nee		
5	1	1	paalkuil	nee		
5	1	2	paalkuil	nee		
5	1	3	paalkuil met paalgat	nee		
5	1	4	depressie	nee		
5	1	5	kuil	nee		
5	1	6	kuil	nee		

put	vlak	spoor	type	gecoupeerd	diepte	structuur
5	1	7	kuil	nee		
5	1	8	waterkuil	nee		
5	1	999	recent	nee		
5	94	5000	laag	nee		
5	94	5010	laag	nee		
5	94	5015	laag	nee		
5	94	5022	laag	nee		
5	94	5023	laag	nee		
5	94	5024	laag	nee		
5	94	5025	laag	nee		
5	94	5030	laag	nee		
6	1	1	paalkuil	nee		
6	1	2	paalkuil	nee		
6	1	3	paalkuil	nee		
6	1	4	paalkuil	nee		
6	1	5	paalkuil	nee		
6	1	6	paalkuil	nee		
6	1	7	paalkuil	nee		
6	1	8	paalkuil	nee		
6	1	9	paalkuil	nee		
6	1	10	kuil	nee		
6	1	11	paalkuil	nee		
6	1	12	paalkuil	nee		
6	1	13	paalkuil	nee		
6	1	14	paalkuil	nee		
6	1	15	paalkuil	nee		
6	1	16	paalkuil	nee		
6	1	17	paalkuil	nee		
6	1	18	paalkuil	nee		
6	1	19	paalkuil	nee		
6	1	20	paalkuil	nee		
6	1	21	paalkuil	nee		
6	1	22	paalkuil	nee		
6	1	23	paalkuil	nee		
6	1	24	paalkuil	nee		
6	1	25	paalkuil	nee		
6	1	26	kuil	nee		
6	1	27	paalkuil	nee		
6	1	28	paalkuil	nee		
6	1	29	kuil	nee		
6	1	30	paalkuil	nee		
6	1	31	kuil	nee		
6	1	32	paalkuil	nee		
6	1	33	paalkuil	nee		
6	1	34	paalkuil	nee		
6	1	35	paalkuil	nee		

put	vlak	spoor	type	gecoupeerd	diepte	structuur
6	1	36	paalkuil	nee		
6	1	37	paalkuil	nee		
6	1	38	paalkuil	nee		
6	1	39	greppel	nee		
6	1	40	greppel	nee		
6	1	41	greppel	nee		
6	1	42	greppel	nee		
6	1	999	recent	nee		
6	94	5000	laag	nee		
6	94	5010	laag	nee		
6	94	5015	laag	nee		
6	94	5020	laag	nee		
6	94	5023	laag	nee		
6	94	5024	laag	nee		
6	94	5030	laag	nee		

Bijlage 2 Vondstenlijst

vondstnr	put	vlak	vak	spoor	categorie	aantal	gewicht (g)
1	1	1	1	5010	baksteen	1	5,1
1	1	1	1	5010	aardewerk, nieuwe tijd	1	9,5
2	1	1		4	baksteen	1	198,7
3	1	1		4	metaalslak	1	766,3
4	2	94	1	5010	keramiek, pijp	1	3,1
5	2	1	2	5020	aardewerk, prehistorie	1	16
6	2	1	2	5030	aardewerk, prehistorie	3	19
7	2	1		6	aardewerk, prehistorie	1	13,2
8	2	1		7	aardewerk, prehistorie	2	26,8
9	2	1		14	aardewerk, prehistorie	4	94
10	2	1		22	aardewerk, prehistorie	3	68
11	4	1		15	aardewerk, prehistorie	1	10,9
12	4	1		5010	aardewerk, prehistorie	1	18,5
13	4	1		5020	aardewerk, prehistorie	1	7,1
15	5	1		4	natuursteen	1	52
15	5	1		4	tefriet	1	19
15	5	1		4	aardewerk, prehistorie	39	489,7
16	5	1		4	aardewerk, prehistorie	2	6,2
17	5	1		4	tefriet	1	848,9
17	5	1		4	natuursteen	2	516,6
18	5	1		6	houtschool	1	67
19	5	1		4	natuursteen	1	1749,7
20	5	1		4	natuursteen	9	1158,4
21	5	1		4	natuursteen	1	6400
22	6	1		28	aardewerk, prehistorie	2	45,5
23	6	1		32	aardewerk, prehistorie	2	43,3
25	5	1		8	aardewerk, prehistorie	1	3,6

Archol bv heeft in opdracht van de gemeente Rhenen een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd op twee locaties langs de Bovenweg te Achterberg-West. Het doel van het onderzoek was inzicht te verschaffen in de aanwezigheid van archeologische resten op deze locaties en deze te waarderen. In zes proefsleuven zijn op beide locaties de resten van een nederzetting uit de ijzertijd blootgelegd. De resten bestaan hoofdzakelijk uit grondsporen, zoals paalgaten, staaksporen en kuilen. Dit zijn typische sporen voor laat-prehistorische nederzettingsterreinen. Ook werd een lage zone aangetroffen waar vermoedelijk waterputten of -kuilen zijn gegraven. De bewoningssporen komen in variërende dichtheden verspreid over vrijwel het gehele oppervlak van beide locaties voor. Vermoedelijk strekt de nederzetting zich tot ver buiten de grenzen van het plangebied uit. Het meeste vondmateriaal, bestaande uit handgevormd aardewerk en natuursteen, is afkomstig uit het restant van een oude cultuurlaag. Deze laag is het best bewaard als opvulling van de voornoemde lage zone.

Deze uitgestrekte ijzertijd nederzetting is de eerste nederzetting uit deze periode binnen de gemeente Rhenen op de noordelijke flank van de stuwwal. Dit aspect, evenals de goede conservering van de sporen, hun duidelijk ruimtelijk afgebakende ligging en de vertegenwoordiging van slechts een exclusieve bewoningsperiode maken de ijzertijd nederzetting tot een waardevolle, behoudenswaardige vindplaats.

